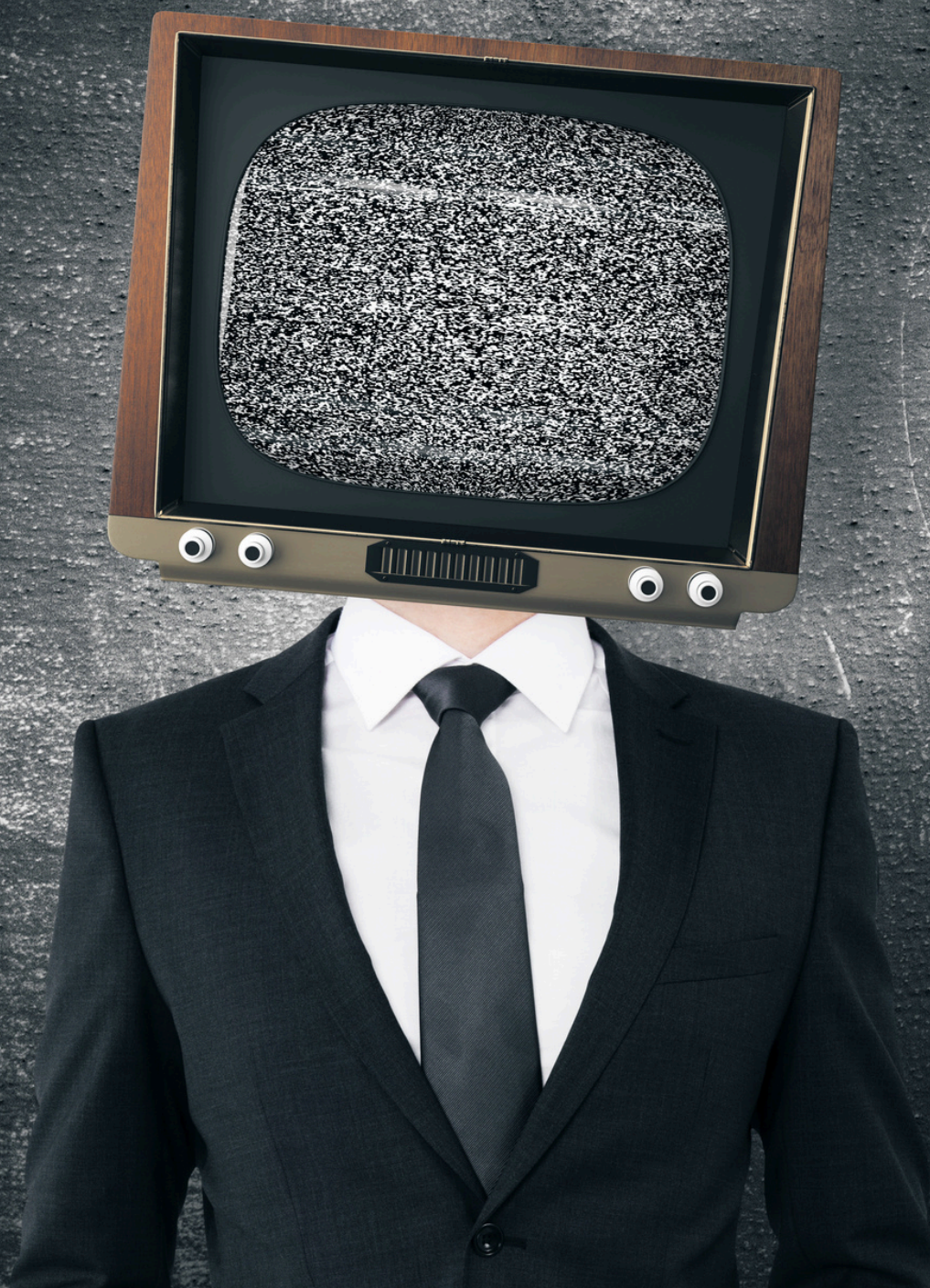

IZA EKRAANA

Godišnji izveštaj o stanju informacijskog poremećaja

Jul, 2024

HIBRIDO.INFO

Iza ekrana: Godišnji izveštaj o stanju informacijskog poremećaja

Izdavač: ADS/hibrid.info

Priština, Jul 2024

© Sva prava su rezervisana od strane ADS/hibrit.info. Prava intelektualne svojine su zaštićena Zakonom br. 04/L-065 o autorskom i srodnom pravu i Zakonom br. 05/L-047 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-065 o autorskom i srodnom pravu.

Nijedan deo ovog izdanja se ne može reprodukovati, čuvati u elektronskim sistemima ili prenositi u bilo kojoj formi ili bilo kojim sredstvom, bilo mehanički, fotokopiranjem, snimanjem ili na neki drugi način bez prethodnog pismenog odobrenja izdavača.

Ovaj izveštaj je objavio Action for Democratic Society (ADS) u sklopu projekta "Promovisanje objektivnog novinarstva i borbe protiv dezinformacije", a koji je podržan od strane National Endowment for Democracy (NED). Sadržaj dokumenta je odgovornost ADS-a i ni na koji način se ne može smatrati da odražava stav NED-a.

Projekat finansiraju:

NATIONAL
ENDOWMENT
FOR
DEMOCRACY

SUPPORTING FREEDOM AROUND THE WORLD

Projekat realizuju:

Action for
Democratic Society

AUTOR:
Plator Avdiu

Fact-checker:
Fatbardh Dema
Festim Rizanaj
Etrit Rexhepi
Endrit Berisha

Visit our website
www.hibrid.info

Na gjeni në Facebook
[@hibridinfo](https://www.facebook.com/hibridinfo)

Na gjeni në Twitter
[@hibridinfo](https://twitter.com/hibridinfo)

Na gjeni në Youtube
[@hibridinfo](https://www.youtube.com/@hibridinfo)

Na gjeni në LinkedIn
[@hibrid.info](https://www.linkedin.com/company/hibridinfo)

Zyrat tona:
Bulevardi Nënë Tereza,
Rruga "Hajdar Dushi" 22A/1,
Hyrja 9, Nr. 4,
Prishtinë, 10000
Kosovë
+383 (0) 49 165 164
info@hibrid.info

Sadržaj

Uvod	7
Metodologija	15
Koncept informacijskog poremećaja	17
Analiza podataka o monitoringu informacionog poremećaja na Kosovu	19
Uporedni sažetak podataka o informacionom poremećaju na Kosovu između dva godišnja perioda	47
Praksa (netačnog) informisanja	52
Uređenje medija na Kosovu	53
Preporuke	55

UVOD

Svrha ovog monitoring i analitičkog izveštaja je da odrazi stanje informacionog poremećaja na Kosovu u periodu od jula 2023. do juna 2024., prema podacima koje je prikupila platforma za proveru činjenica „hibrid.info“.

Ovaj izveštaj je osmislila platforma „hibrid.info“, deo kosovske NVO ADS - Akcija za demokratsko društvo (Action for Democratic Society), podržana od strane američke fondacije NED - Nacionalni fond za demokratiju (National Endowment for Democracy) u sklopu projekta „Promocija objektivnog novinarstva i borba protiv dezinformacija“.

Izveštaj ima za cilj da analizira informacioni poremećaj na Kosovu kroz empirijske podatke dobijene iz dnevnih aktivnosti monitoringa platforme „hibrid.info“. Izveštaj se sastoji od tri ključna dela:

- i.Prvi deo izveštaja iscrpno razmatra i analizira podatke jednogodišnjeg monitoringa informacionog poremećaja na Kosovu kroz različita merenja usmerena na suzbijanje informacionog poremećaja.
- i.Drugi deo upoređuje podatke monitoringa ovog godišnjeg perioda (jul 2023 – jun 2024) sa onima iz prethodnog godišnjeg perioda (jul 2022 – jun 2023) u određenim kategorijama i oblastima informacionog poremećaja na Kosovu.
- i.Poslednji deo ovog izveštaja se bavi najnovijim dešavanjima u vezi sa uređenjem medija na Kosovu, uključujući nedavne zakonske izmene koje se odnose na uređenje kosovskih medija, kao i onlajn medija.

Glavni nalazi izveštaja

Tokom ovog godišnjeg perioda (jul 2023 – jun 2024), podaci monitoringa platforme „hibrid.info“ o informacionom poremećaju na Kosovu pokazuju da su različiti izdavači uglavnom objavljivali članke u kategoriji „klikbejt“ (clickbait). Oko 22% članaka je kategorizovano kao „klikbejt“, praćeno sadržajem netačnog informisanja[1] ocenjenim kao „dezinformacija“ sa 21%.

Što se tiče „Klikbejt“ članaka, oni se objavljuju i dele uglavnom u oblasti crne hronike i društvenih tema sa ciljem da podstaknu radoznalost čitalaca da kliknu na takve objave. Svi članci u ovoj evaluativnoj kategoriji objavljeni su na albanskom jeziku, odnosno stvarni mediji na albanskom objavili su najviše tekstova sa takvim sadržajem od ukupno 83%, dok su ostali izdavači znatno manje, poput raznih izdavača na Fejsbuku od 11% i sumnjivih portala od 6%

Sadržaji netačnog informisanja ocenjeni kao „dezinformacija“ uglavnom su se bavili političkim i bezbednosnim pitanjima. Većinu dezinformacija, 85%, objavili su izdavači na albanskom jeziku, uključujući izdavače na društvenim medijima, stvarnim medijima i sumnjivim medijima. Kada su u pitanju dezinformacije na albanskom, velika većina njih, odnosno 61%, kreirana je i podeljena na društvenim

mrežama, uglavnom sa stranica i naloga na Fejsbuku i TikToku, dok je ostatak u znatno manjem procentu iz stvarnih medija (12%) i onih sumnjivih (12%). U vezi sa dezinformacijama objavljenim na albanskom jeziku, izdavači na društvenim medijima, uglavnom stranice i nalozi na Fejsbuku i TikToku, ponajviše su kreirali sadržaje netačnog informisanja o bezbednosnim i političkim događajima, u kojima neizbežno prevladava sukob između Izraela i Hamasa, praćen događajima na severu Kosova o napadu srpskih terorista na Kosovsku policiju u selu Banjska u Zvečanu, te eksplozije na

Kada su u pitanju dezinformacije na albanskom, velika većina njih, odnosno 61%, kreirana je i podeljena na društvenim mrežama, uglavnom sa stranica i naloga na Fejsbuku i TikToku, dok je ostatak u znatno manjem procentu iz stvarnih medija (12%)

[1] Pod sadržajem netačnog informisanja, u ovom izveštaju, podrazumevaju se one objave koje se dele kao netačne informacije sa namerom da se predstavljaju kao činjenice, iskrivljene činjenice, lažne i neproverene vesti, kao i različiti oblici kršenja osnovnih postulata dobrog informisanja koji treba da garantuju nezavisno, objektivno i istinito informisanje javnosti.

severu, rat u Ukrajini, naoružavanje Kosovskih bezbednosnih snaga itd. Međutim, stvarni mediji na albanskom jeziku su, iako su objavili manje dezinformacija, akcenat stavili na političkom i bezbednosnom polju sa sadržajima netačnih informacija o severu, odluci Centralne banke Kosova o srpskom dinaru itd. Sumnjivi mediji na albanskom više su se bavili društvenim pitanjima i širenju dezinformacija o tome, a manje o političkim ili bezbednosnim pitanjima.

S druge strane, oko 14% praćenih dezinformacija za ovaj jednogodišnji period objavljeno je na srpskom jeziku. Skoro sve su objavili stvarni mediji na srpskom (12%), dok drugi deo izdavači na društvenim medijima na srpskom (2%). Stvarni mediji na srpskom objavili su dezinformacije o dešavanjima na Kosovu za politička i bezbednosna pitanja, fokusirajući se pre svega na događaje na severu Kosova zbog organizovanog srpskog terorističkog napada u Banjskoj i tvrdnje medija na srpskom jeziku da Kosovska policija teroriše Srbe u severnim opštinama Kosova.

Dezinformacije koje objavljuju stvarni mediji na srpskom jeziku deo su srpskog narativa koji ima za cilj netačno informisanje o dešavanjima na Kosovu. Ovaj sadržaj nije zasnovan na tačnost ili proveravanje činjenica i izvora informacija u cilju dezinformisanja o događajima na i o Kosovu.

Dezinformacije koje objavljuju stvarni mediji na srpskom jeziku deo su srpskog narativa koji ima za cilj netačno informisanje o dešavanjima na Kosovu. Ovaj sadržaj nije zasnovan na tačnost ili proveravanje činjenica i izvora informacija u cilju dezinformisanja o događajima na i o Kosovu. Po mišljenju poznavaoaca medija na Kosovu, srpski narativ protiv Kosova je sličan ili odražava ruski narativ protiv Ukrajine, etiketirajući Kosovo kao „neuspelu državu“ i koji koriste mediji bliski vlasti u Srbiji za stvaranje i širenje takvih dezinformacija protiv Kosova.

Glavna tema netačnog informisanja tokom ovog perioda bio je sukob između Izraela i Hamasa. Ova tema je podstakla izdavače na albanskom, uglavnom stranice, naloge i medije koji funkcionišu na društvenim medijima, da tokom ovog perioda kreiraju i šire uglavnom članke sa netačnim sadržajem. Oko 10% objavljenih tema odnosi se na ovaj inostrani sukob, tragični slučajevi su na drugom mestu sa 6,5% i događaji na severu Kosova na trećem mestu sa 6,3%. Ovo je prvi put

da sever Kosova nije najzastupljenija tema izdavača u svojim sadržajima netačnog informisanja.

Skoro svi članci netačnog informisanja o sukobu između Izraela i Hamasa objavljuju se na albanskom jeziku (98%) i skoro apsolutno ili 96% njih objavili su i delili izdavači na albanskom na društvenim mrežama (91% na Fejsbuku i 5% na Tik Toku). Tačnije, objavili su ih uglavnom izdavači na društvenim medijima čije se objave smatraju proislamskim sa sadržajem na albanskom jeziku. „Hibrid.info“ je utvrdio da je ovo prvi međunarodni sukob u kojem je veštačka inteligencija po prvi put korišćena za kreiranje fabrikovanih prizora sa tvrdnjom da predstavljaju stanje sukoba između Izraela i Hamasa, ali koji su klasifikovani kao sadržaji netačnog informisanja. Kada su u pitanju sadržaji netačnog informisanja o tragičnim slučajevima, svi su objavljeni na albanskom jeziku. Stvarni mediji na albanskom objavili su najviše (84%), dok preostali deo, u manjem procentu, od izdavača na društvenim mrežama (14%) i sumnjivih medija (2%). Što se tiče severa, najviše netačnih informacija na ovu temu objavili su izdavači na društvenim mrežama sa 62%, stvarni mediji 32% i

Glavna tema netačnog informisanja tokom ovog perioda bio je sukob između Izraela i Hamasa. Ova tema je podstakla izdavače na albanskom, uglavnom stranice, naloge i medije koji funkcionišu na društvenim medijima, da tokom ovog perioda kreiraju i šire uglavnom članke sa netačnim sadržajem.

sumnjivi mediji 6%. Skoro $\frac{3}{4}$ odnosno 74% sadržaja netačnog informisanja o severu se objavljuje na albanskom, od kojih izdavači na društvenim medijima dominiraju sa 52%, praćeni stvarnim medijima 16% i sumnjivim medijima sa 6%. Dok što se tiče objava o severu na drugim jezicima, njih 24% objavljeno je na srpskom jeziku, od čega 16% u stvarnim medijima i 8% od izdavača na društvenim mrežama. Oko 2% članaka netačnog sadržaja o Severu objavljeno je na engleskom na društvenim mrežama.

S druge strane, tematska oblast za koju su različiti izdavači proizveli najviše netačnih sadržaja jeste oblast bezbednosti sa 27%, koju slede netačni sadržaji o društvenim pitanjima sa 23% i političkim pitanjima sa 22%. Ovo su tri najčešće glavne oblasti netačnog informisanja za ovaj period, dok je takvog sadržaja bilo i u ostalim oblastima, kao što je crna hronika sa 14% i druge tematske oblasti sa 14% (kao što su sport,

vreme, ekonomija, zdravlje itd.). Izgleda da je dominacija u oblasti bezbednosti tokom ovog perioda uglavnom posledica prevladavanja netačnih objava o sukobu između Izraela i Hamasa od strane izdavača na albanskom jeziku na društvenim medijima. Pored toga, može se reći da su bezbednost i politika najviše dominirale u ovom periodu sa 49% obe zajedno u poređenju sa crnom hronikom i društvenim temama koje čine oko 37% svih članaka netačnog sadržaja za period jul 2023 – jun 2024.

Veliku većinu objava netačnog sadržaja za ovaj godišnji period kreirali su i delili na društvenim mrežama različiti izdavači na albanskom jeziku.

Veliku većinu objava netačnog sadržaja za ovaj godišnji period kreirali su i delili na društvenim mrežama različiti izdavači na albanskom jeziku. Ovo je jedan od glavnih nalaza ovog monitoring izveštaja jer se po prvi put primećuje da je više objavljenih netačnih sadržaja na društvenim mrežama nego u drugim medijima. Na ovaj način, 56% objava netačnog sadržaja su objavili različiti izdavači na društvenim mrežama, 39% u stvarnim medijima i samo 5% u sumnjivim medijima.

U ovom jednogodišnjem periodu, što se društvenih medija tiče, razni izdavači na Fejsbuku, na albanskom, objavili su najviše članaka netačnog sadržaja od ukupno 38% na teme ne samo o Kosovu, već i o međunarodnim dešavanjima. Na drugom mestu slede objave netačnog sadržaja na TikToku sa 14%, dok znatno manji procenat od 4% imaju ostali društveni mediji (Telegram, X, YouTube, Instagram i Reddit).

Izdavači na društvenim mrežama su prvenstveno bili fokusirani na kreiranje i širenje netačnih informacija u kategoriji dezinformacija (14%) i lažnih vesti (14%), kao i neproverenog sadržaja (11%) i obmana (10%). Više dezinformacija i neproverenih sadržaja objavljeno je na Fejsbuku, dok su na TikToku uglavnom objavljene lažne vesti. Štaviše, izdavači na društvenim medijima, gde skoro svi na albanskom jeziku, odnosno 98%, objavili su članke netačnog sadržaja uglavnom iz oblasti bezbednosti (20%), društva (14%) te politike (11%) na trećem. Kao što je prethodno navedeno, glavna tema netačnog informisanja od izdavača na društvenim medijima bio je sukob između Izraela i Hamasa. Oko 96% netačnog sadržaja o ovom stranom sukobu objavljeno je na društvenim mrežama, odnosno 91% na Fejsbuku i 5%

na TikToku. Glavni razlog za praćenje članka netačnog sadržaja o sukobu između Izraela i Hamasa je prevladavanje sadržaja na ovu temu nad svim ostalim temama i veliki uticaj koji je ova tema imala, posebno od raznih korisnika na društvenim mrežama kao tema koja je izazvala brojne klikove i komentare na Fejsbuku i TikToku. Ostale teme kojima su se bavili izdavači na društvenim mrežama su naoružavanje Kosovskih bezbednosnih snaga (7%), sever Kosova (7%), davanje kredita (5%) itd.

Uprkos tome, stvarni mediji su objavili najviše netačnih sadržaja u kategoriji „klikbejta“ sa 18%, dok su se manje bavili drugim kategorijama, kao što su dezinformacije i teorije zavere sa po 5%. Stvarni mediji su uglavnom objavljivali netačne sadržaje o politici (11%), crnoj hronici (10%), praćene društvenim temama (7%) i bezbednosti (6%). Najviše obrađena tema stvarnih medija bili su tragični slučajevi, koji čine 13%, zatim netačno izveštavanje o smrtnim slučajevima sa 5% isto kao i Sever sa 5%. Takođe, od svih objava netačnog sadržaja stvarnih medija, 81% njih su objavili stvarni mediji na albanskom, i 18% stvarni mediji na srpskom jeziku. Kod stvarnih medija na albanskom u velikoj meri dominiraju netačni sadržaji u kategoriji „Klikbejt“, ostavljajući ostale kategorije daleko iza sebe kao greška, neproveren sadržaj, dezinformacija itd., dok u medijima na srpskom dominiraju netačni sadržaji u kategorijama teorija zavere i dezinformacija u vezi sa dešavanjima na i o Kosovu.

S druge strane, sumnjivi mediji uglavnom objavljuju dezinformacije (3%), iako je ova vrsta izdavača objavljivala znatno manje u odnosu na druge izdavače (društvene medije i stvarne medije). Oni su uglavnom širili članke netačnog sadržaja o društvenim temama (2%).

Institucije o kojima se najviše govori u člancima netačnog sadržaja su bezbednosne institucije Kosova, kao što su Kosovske bezbednosne snage i Kosovska policija, posebno u vezi sa događajima koji uključuju ove institucije sektora bezbednosti tokom ovog godišnjeg perioda. Međutim, ličnost o kojoj se najviše govorilo je premijer Kosova, Aljbin Kurti, u kontekstu netačnih sadržaja koje objavljuju različiti izdavači o dešavanjima uglavnom u političkom i bezbednosnom polju na Kosovu.

KLIKBEJT (22%)	Teme	
	Tragični slučajevi	24.3%
	Smrt	9.6%
	Zemljotresi	3.4%
	Ubistva	3.4%
	Ostalo	59.3%
DEZINFORMACIJA (21%)	Teme	
	Sukob Izrael-Hamas	14.1%
	Sever	11.2%
	Rat u Ukrajini	4.1%
	Posao u Švajcarskoj	3.5%
	ostalo	67.1%
LAŽNA VEST (15%)	Teme	
	Naoružanje KBS-a	20.0%
	Sukob Izrael-Hamas	6.7%
	Sever	5.8%
	Opremanje KBS-a	5.0%
	Ostalo	62.5%
NEPROVEREN SADRŽAJ (14%)	Teme	
	Sukob Izrael-Hamas	32.7%
	Sever	9.7%
	Napad Irana nad Izraelom	5.3%
	Naoružanje KBS-a	4.4%
	Ostalo	47.9%
OBMANA (10%)	Teme	
	Davanje kredita	25.9%
	Lekoviti proizvodi	11.8%
	Nagradna igra	5.9%
	Sukob Izrael-Hamas	2.4%
	Ostalo	54.0%
TEORIJA ZAVERE (5%)	Teme	
	Naselja sa srpskom većinom	40.0%
	Sever	10.0%
	Pretnje ratom	5.0%
	Ostalo	45.0%

Oblasti		Izdavači		Vrste društvenih medija		Jezik	
Crna hronika	44.6%	Stvarni mediji	83.0%	Facebook	11.1%	Albanski	100.0%
Društvo	22.6%	Društveni mediji	11.1%				
Politika	14.7%	Sumnjivi mediji	5.9%				
Bezbednost	5.1%						
Ostalo	13.0%						
Oblasti		Izdavači		Vrste društvenih medija		Jezik	
Bezbednost	37.3%	Društveni mediji	63.5%	Facebook	46.5%	Albanski	85.3%
Politika	29.0%	Stvarni mediji	24.1%	TikTok	14.7%	Srpski	13.5%
Društvo	17.2%	Sumnjivi mediji	12.4%	X (nekadašnji Twitter)	1.2%	Engleski	1.2%
Sport	5.9%			Ostali društveni mediji	1.1%		
Ostalo	10.6%						
Oblasti		Izdavači		Vrste društvenih medija		Jezik	
Bezbednost	47.5%	Društveni mediji	95.0%	TikTok	50.8%	Albanski	97.5%
Politika	26.7%	Stvarni mediji	2.5%	Facebook	39.2%	Srpski	2.5%
Društvo	10.0%	Sumnjivi mediji	2.5%	Telegram	2.5%		
Crna hronika	8.3%			YouTube	2.5%		
Ostalo	7.5%						
Oblasti		Izdavači		Vrste društvenih medija		Jezik	
Bezbednost	44.2%	Društveni mediji	77.0%	Facebook	66.4%	Albanski	93.8%
Društvo	23.9%	Stvarni mediji	23.0%	TikTok	5.3%	Srpski	3.5%
Sport	11.5%			Telegram	1.8%	Engleski	2.7%
Politika	10.6%			Ostali društveni mediji	3.5%		
Ostalo	9.8%						
Oblasti		Izdavači		Vrste društvenih medija		Jezik	
Društvo	58.8%	Društveni mediji	91.8%	Facebook	67.1%	Albanski	97.6%
Politika	17.6%	Sumnjivi mediji	5.9%	TikTok	22.4%	Engleski	2.4%
Ekonomi	9.4%	SMS	2.3%	X (nekadašnji Twitter)	2.3%		
Bezbednost	4.7%						
Ostalo	9.5%						
Oblasti		Izdavači		Vrste društvenih medija		Jezik	
Bezbednost	37.5%	Stvarni mediji	77.5%	Facebook	10.0%	Srpski	75.0%
Politika	32.5%	Društveni mediji	22.5%	TikTok	5.0%	Albanski	25.0%
Društvo	22.5%			Instagram	2.5%		
Ostalo	7.5%			Telegram	2.5%		
				Twitter	2.5%		

Metodologija

Ovaj izveštaj je pripremljen korišćenjem prvenstveno kvantitativnih metoda za empirijske podatke koji se odnose na praćenje informacionog poremećaja na Kosovu, kao i kvalitativnih metoda za pojedine delove izveštaja.

U kvantitativnom delu korišćeni su podaci dnevnog praćenja koje je monitoring tim platforme „hibrid.info“ prikupljao na osnovu dnevnih aktivnosti. „Hibrid.info“ je tokom ovog godišnjeg razdoblja praćenja informacionog poremećaja propratio 818 članaka netačnog informisanja koje su objavili različiti izdavači na albanskom i drugim jezicima (srpskom i engleskom). Ovaj broj članaka služi kao reprezentativan uzorak za analizu podataka monitoringa u ovom izveštaju, za koji je „hibrid.info“ sproveo rigoroznu proveru činjenica o ovim člancima, koji su objavljeni na platformi dnevno, sa prosečno 3 obrađena članka dnevno. U ovom izveštaju, podaci su ukršteni upoređivanjem različitih kategorija informacionog poremećaja kako bi se trend netačnog informisanja na Kosovu bolje razjasnio, kao i izazovi u pogledu suzbijanja informativnog poremećaja, kao jednog od glavnih prioriteta platforme „hibrid.info“, su utvrđeni.

Na osnovu metodoloških kriterijuma, izdavači koje "hibrid.info" prati obuhvataju stvarne medije (informativne/novinske portale), sumnjive portale i društvene mreže, klasifikovane na sledeći način:

- Stvarni mediji (informativni/novinski portali) koji su registrovani kao subjekti čija delatnost je informisanje javnosti.
- Sumnjivi portali koji na svojim stranicama ne daju podatke o svojoj delatnosti, ali koji u praksi objavljuju različite informacije, često tvrdeći i predstavljajući se kao mediji.
- Društveni mediji: nalozi, stranice, zvanične stranice, profili na društvenim medijima kao što su: Fejsbuk, X (nekadašnji Twitter), TikTok, Telegram itd.

Odabir sadržaja netačnog informisanja, koji stvaraju informacioni poremećaj na Kosovu i koje prati „hibrid.info“ zasniva se na sledeća tri glavna kriterijuma:

- Značaj sadržaja koji se fokusira na važnost informacija i obuhvaćanje osoba u podeljenim informacijama.
- Uticaj koji sadržaj može imati na publiku zbog političkog, društveno-ekonomskog značaja.
- Viralnost ili tok sadržaja koji se širi, uključujući stvarne medije, sumnjive portale i društvene medije.

Kada je u pitanju jezik netačnog sadržaja, „hibrid.info“ prati sadržaje objavljene uglavnom u stvarnim medijima, sumnjivim portalima i društvenim medijima koji proizvode i dele sadržaje na albanskom, ali i sadržaje na drugim jezicima koji se odnose na Kosovo i dešavanja oko njega sa širim kontekstom, a koji se objavljuju u stvarnim medijima i društvenim medijima. U ovom slučaju, među objavama na srpskom jeziku, uglavnom se prate stvarni mediji, dok u manjoj meri izdavači na društvenim mrežama (uglavnom pod dominacijom Telegrama) koji šire netačne informativne sadržaje na srpskom jeziku o Kosovu. Međutim, sadržaji netačnih informacija najviše prevladavaju na albanskom jeziku, a oba ova dva uzorka (na albanskom i srpskom jeziku) nisu međusobno uporedivi, jer od svih sadržaja netačnog informisanja koje prati platforma „hibrid.info“ za ovaj jednogodišnji period, 91% njih je na albanskom, 8% na srpskom, dok je samo oko 1% na engleskom jeziku.

Pored medijskih izvora, na platformi se koriste i drugi izvori, poput profila na društvenim mrežama javnih i političkih ličnosti koje oblikuju javno mnjenje.

Kvalitativni podaci su dobijeni iz diskusija fokus grupa sa medijskim stručnjacima, urednicima i iskusnim novinarima, organizovanih u junu 2024. godine. Tome je prethodio istraživački rad kroz analizu, pregled i konsultacije zakonskog okvira na Kosovu za medije, kao i analizu javnog diskursa u vezi sa uređenjem medija na Kosovu. Isto tako, medijske arhive na Kosovu poslužile su kao još jedan važan izvor za ovaj izveštaj o praćenju i istraživanju.

Da bi se izbegla pogrešna tumačenja nekih tehničkih/stručnih pojmova korišćenih u izveštaju, posebno u vezi sa evaluativnim kategorijama informacijskog poremećaja i vrstama izdavača sadržaja netačnog informisanja, izveštaj je ponudio praktično i konkretno objašnjenje ovih pojmova u okviru odeljka pod naslovom „Rečnik“.

1. KONCEPT INFORMACIJSKOG POREMEĆAJA

Informacijski poremećaj, kao sveobuhvatan pojam netačnog informisanja, dezinformacija i lažnih vesti, u stručnoj i akademskoj literaturi, prvi put spominju i definišu kao koncept u izveštaju koji je Savet Evrope objavio 2017. godine. Prema tom izveštaju, informacijski poremećaj se manifestuje kroz tri glavna oblika: netačnog informisanja, dezinformisanja i zlonamernog informisanja (sa namerom da se nanese šteta),[2] kao što je sažeto u nastavku:

NETAČNO INFORMISANJE

Lažne informacije koje se dele bez namere da se nanese šteta.

DEZINFORMISANJE

Lažne informacije koje se namerno dele da bi proizvele štetu.

ZLONAMERNO INFORMISANJE

Istinite informacije koje se dele sa ciljem da proizvedu određenu štetu, i najčešće tako što se u javnosti iznose informacije iz nečijeg privatnog života.

Istraživanje na teorijskom, stručnom i akademskom nivou ovog fenomena stavljeno je u centar pažnje, sa posebnim naglaskom, nakon kampanje za referendum u Ujedinjenom Kraljevstvu za izlazak iz Evropske unije (inače poznat kao Bregzit) u junu 2016. godine i kampanje za predsedničke izbore u SAD 2016. godine. Tokom ova dva događaja od evropskog i globalnog značaja, lažne vesti i dezinformacije su se u velikoj meri prenosile od strane različitih aktera u svrhu manipulacije, uključujući i spoljne uticaje koji su se često pozivali kao mešanje Rusije[3] da interveniše ili utiče na događaje velike težine u to vreme.

[2] Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking*, f. 5. Strasbourg: Council of Europe.

[3] Conrad, M., & Hálfdanarson, G. (2023). Introduction: Europe in the Age of Post-Truth Politics. In M. Conrad, G. Hálfdanarson, A. Michailidou, C. Galpin, & N. Pyrhönen (Eds.), *Europe in the Age of Post-Truth Politics: Populism, Disinformation and the Public Sphere* (f. 1-9). Cham: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-13694-8_1

Od tada pa sve do sada, informacijski poremećaj, izražen u različitim formama, više se ne smatra izazovom samo jedne zemlje, već je postao deo politike u celom svetu i, prema ozbiljnim autorima, koji se bave teorijskim i akademskim tretmanom, ovaj fenomen je, nažalost, izgleda normalizovan u političkom rečniku i komunikaciji.[4]

Štaviše, lažne vesti i drugi oblici netačnog informisanja, u kontekstu informacijskog poremećaja, vide se kao glavni faktor pada demokratije, s jedne strane, i rasta autoritarizma, populizma, rasizma i polarizacije društva, s druge strane.[5]

Ovaj kombinovani teorijski, akademski i profesionalni pristup trendovima informacijskog poremećaja važan je radi razumevanja trendova ovog fenomena u regionu Zapadnog Balkana, uopšte, kao i na Kosovu posebno, što je i glavna svrha ovog izveštaja istraživačkog karaktera o stanju netačnog informisanja na Kosovu tokom šestomesečnog perioda jul 2023 – jun 2024.

Štaviše, lažne vesti i drugi oblici netačnog informisanja, u kontekstu informacijskog poremećaja, vide se kao glavni faktor pada demokratije, s jedne strane, i rasta autoritarizma, populizma, rasizma i polarizacije društva, s druge strane.

[4] Egelhofer, J. L., Aaldering, L., Eberl, J.-M., Galyga, S., & Lecheler, S. (2020). From Novelty to Normalization? How Journalists Use the Term "Fake News" in their Reporting. *Journalism Studies*, 21:10, 1323-1343. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2020.1745667>

[5] Monsees, L. (2021). Information disorder, fake news and the future of democracy. *Globalizations*, 20:1, 153-168. 2]

II. ANALIZA PODATAKA O MONITORINGU INFORMACIONOG POREMEĆAJA NA KOSOVU

Informacijski poremećaj je zajednički imenitelj za različite vrste i načine netačnog informisanja. Kako bi obuhvatio sve načine i oblike u kojima se razvija, "hibrid.info" je netačno informisanje podelio u nekoliko evaluativnih kategorija, takođe zasnovanih na sledećoj metodologiji rada koju je prihvatila Međunarodna mreža za proveru činjenica (International Fact-Checking Network – IFCN) iz Evropske mreže standarda za proveru činjenica (European Fact-Checking Standards Network - EFCSN):[6]

Ova kategorizacija nam služi za sveobuhvatnu sistematizaciju netačnog informisanja i prepoznavanje prenosa i propagiranja istog, pomažući nam da saznamo više o:

- Klikbejt
- Dezinformacija
- Greška
- Lažna vest
- Manipulacija činjenicama
- Obmana
- Neproveren sadržaj
- Teorija zavere

Kontekstu

Svrsi

Akterima i institucijama uključenim u netačno informisanje

[6] Ovaj izveštaj odražava one evaluativne kategorije u kojima je bilo najviše objava sadržaja netačnog informisanja. Za više detalja pogledajte metodologiju „hibrid.info“ u kojoj su detaljno opisani koncepti i objašnjenja evaluativnih kategorija informacionog poremećaja: <https://hibrid.info/metodologija/>

Ovaj godišnji izveštaj analizira podatke o netačnom informisanju za godišnji period jul 2023 – jun 2024 i za isti „hibrid.info“ je na mesečnom nivou[7] objavio dvanaest izveštaja o monitoringu stanja netačnog informisanja na Kosovu. Cilj je da se objektivnije razjasni stanje informacija i da se objasne trendovi netačnih informacija ili informacionog poremećaja za period praćenja. Podatke o informacijskom poremećaju, platforma "hibrid.info" upoređuje u svakom mesečnom izveštaju prikupljenom iz baze podataka kroz sedam uporednih kategorija analiziranim u ovom izveštaju:

[7] Pogledajte izveštaje o monitoringu koje mesečno objavljuje "hibrid.info": <https://hibrid.info/category/publikimet/raportet-mujore/>

1. Evaluativne kategorije informacionog poremećaja

Ovaj deo izveštaja razmatra i analizira članke netačnog sadržaja prema ocenama koje su dobili u različitim kategorijama informacionog poremećaja u godišnjem razdoblju. Metodologija „hibrid.info“ određuje kriterijume evaluativne kategorije objave netačnog informisanja i način na koji se određene objave netačnog informisanja mogu oceniti.[8]

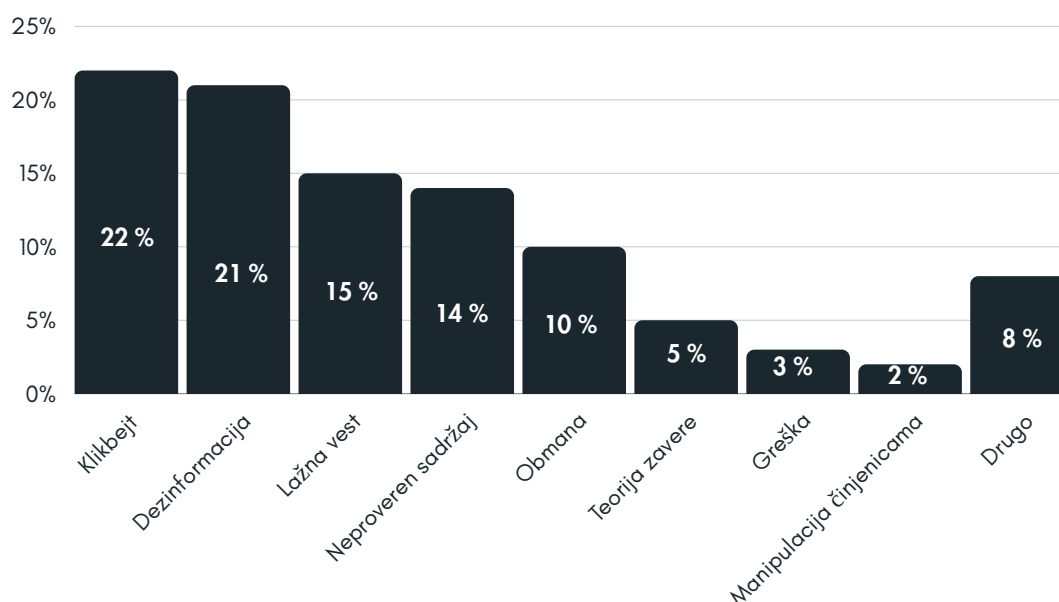
U periodu jul 2023. – jun 2024., članci kategorisani kao „Klikbejt“ su najviše preovladali u odnosu na druge evaluativne kategorije koje su objavili i delili različiti izdavači. Klikbejt naslovi su na prvom mestu sa ukupno 22%, a prate ih članci netačnog informisanja kategorizovani kao „Dezinformacija“ sa 21%. Procentualna razlika između članaka „klikbejt“ i „dezinformacija“ je mala i iznosi samo 1%, kao što se može videti na Slici 1.

Podaci monitoringa platforme „hibrid.info“ pokazuju da su tokom ovog godišnjeg perioda najviše dominirale ove dve kategorije („klikbejt“ i „dezinformacije“). Tokom poslednjih dvanaest meseci (jul 2023 – jun 2024), „klikbejt“ članci su bili na vrhu liste češće od članaka kategorizovanih kao „dezinformacija“, koji su u većini slučajeva rangirani na drugom mestu.

Međutim, u slučajevima kada je bilo više članaka netačnog informisanja iz oblasti politike i bezbednosti za i o Kosovu, „klikbejt“ članci su bili iza članaka kategorizovanih kao „dezinformacija“, posebno tokom oktobra 2023., decembra 2023. i aprila-maja. 2024. godine a koji se odnose na politička dešavanja i bezbednost u severnim opštinama Kosova. U međuvremenu, učestalost izveštaja sa sadržajem netačnog informisanja o crnoj hronici i društvenim temama uticala je na to da u odnosu na „dezinformacije“ ima više „klikbejt“ članaka. Ovo se posebno može primetiti tokom razdoblja jul-septembar 2023 odnosno februar-mart 2024. godine.

Sadržaji netačnog informisanja koji su u ovom periodu dobili druge ocene uključuju kategorije „lažna vest“ (15%), „neprovereni sadržaj“ (14%), „obmana“ (10%) i druge evaluativne kategorije informacionog poremećaja.

[8] Metodologiju platforme "hibrid.info" za suzbijanje informacionog poremećaja možete pronaći ovde: <https://hibrid.info/metodologija/>

Slika 1.: Objave netačnog informisanja prema evaluativnim kategorijama informacionog poremećaja (jul 2023 - jun 2024)

Analiza članaka netačnog informisanja u "klikbejt" kategoriji

U okviru evaluativne kategorije „klikbejt“, kao i u prethodnom periodu monitoringa, u ovom godišnjem periodu objavljeno je i podeljeno najviše članaka netačnog informisanja iz oblasti crne hronike i društvenih tema. Ovi članci su osmišljeni da podstaknu radoznalost čitalaca da kliknu na takve objave. Oni se uglavnom bave temama tragičnih slučajeva, smrću, klimatskim uslovima, zemljotresima, prehrambenim proizvodima, slučajevima nasilja, nesreća, cena i drugih društvenih ili tema crne hronike. Štaviše, tokom ovog perioda, 45% „klikbejt“ objava je o crnoj hronici i drugih 23% o društvenim temama.

U međuvremenu, za druge oblasti je bilo mnogo manje članaka netačnog informisanja, poput politike, bezbednosti, sporta itd., s obzirom da crna hronika i socijalna pitanja čine oko 68% objava netačnog informisanja u „klikbejt“

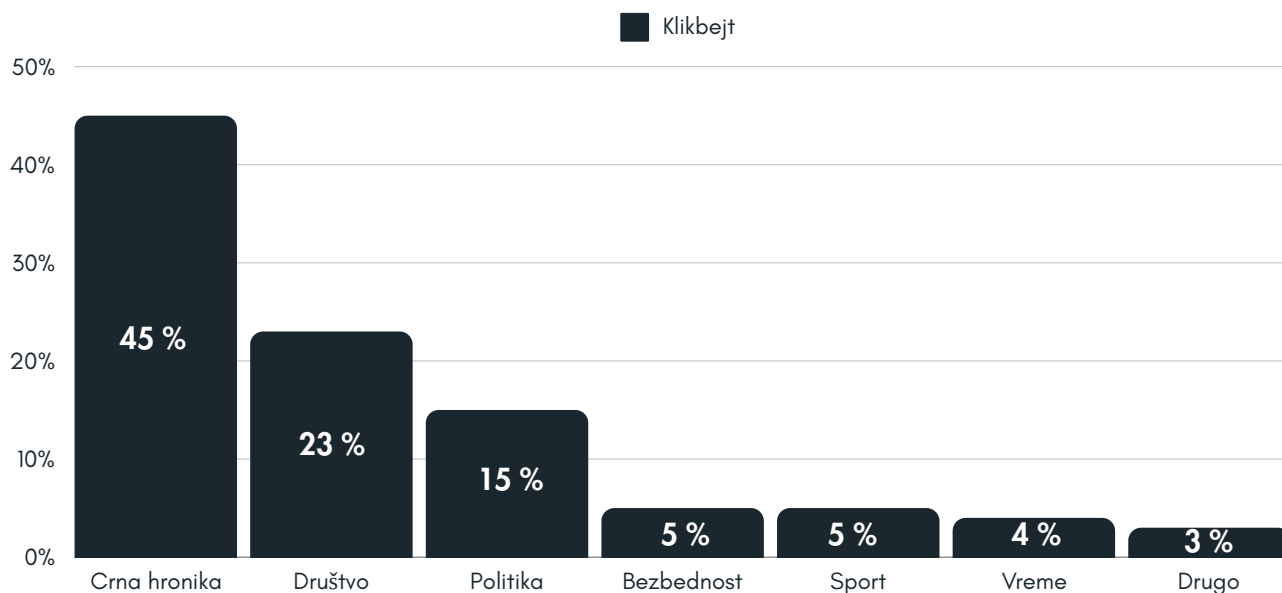
kategoriji, ostavljajući ostale tematske oblasti iza sebe, kao što je prikazano na Slici 2.

Iz monitoringa platforme "hibrid.info" primećuje se da se svi članci netačnog informisanja u ovoj kategoriji objavljuju na albanskom uglavnom od strane stvarnih medija i u manjem procentu drugih izdavača. Stvarni mediji su objavili najviše članaka sa takvim sadržajem od ukupno 83%, dok su ostali izdavači znatno manje, poput raznih izdavača na Fejsbuku sa 11% i sumnjivih portala sa 6%. Ovo potvrđuje trend analiziran u prethodnim izveštajima monitoringa platforme „hibrid.info“, da mediji i izdavači na albanskom jeziku koji objavljuju članke netačnog informisanja u kategoriji „klikbejt“ trebaju da pridobiju više publike u onlajn formatu.[9]

[9] Avdiu, P., & Osmani, S. (2023). *Iza ekrana: Godišnji izveštaj o stanju informacijskog poremećaja*, str. 20. Priština: ADS/hibrid.info.

Prema podacima monitoringa, uglavnom sadržaji netačnog informisanja koje stvarni mediji objavljuju u temama i oblastima kategorije „klikbejt“ nemaju za cilj nužno netačno informisanje. Štaviše, dele takve članke zbog radoznalosti

čitalaca da pregledaju iste, te utiču na povećanje čitanosti i klikova na društvenim mrežama.[10] Ovo pitanje je takođe obrađeno u narednim odeljcima izveštaja o najčešćim oblastima i temama netačnog informisanja.

Slika 2.: Tematske oblasti sa najviše sadržaja netačnog informisanja u „Klikbejt“ kategoriji (juli 2023. - juni 2024.)

Analiza članaka netačnog informisanja u kategoriji „dezinformacija“

Što se tiče članaka netačnog informisanja sa sadržajem ocenjenim kao dezinformacija, većina se bavila političkim i bezbednosnim temama u zavisnosti od dinamike dešavanja u ove dve oblasti. Najviše dezinformacija objavljeno je na albanskom jeziku sa 85%, što uključuje izdavače na albanskom na društvenim mrežama sa najviše objavljenih dezinformacija (61%), stvarne medije (12%) i sumnjive medije (12%). U međuvremenu, udeo ostalih dezinformacija ili 14% njih su objavili na srpskom uglavnom stvarni mediji na srpskom sa 12% i još 2% izdavači na

društvenim medijima na srpskom. U ovom slučaju treba objasniti da za razliku od objava netačnog informisanja na albanskom, gde monitoringu su podvrgnute sve vrste izdavača (stvarni mediji, izdavači na društvenim mrežama i sumnjivi mediji), u objavama na srpskom, stvarnim medija na srpskom jeziku i, u zavisnosti od slučaja, izdavačima nadruštvenim medijima koji dele članke o Kosovu na srpskom, koji kreiraju i šire sadržaje netačnih informacija u vezi sa dešavanjima na Kosovu u oblasti politike i bezbednosti, se daje poseban naglasak prilikom monitoringa.

[10] Ibid.

Glavna karakteristika dezinformacija objavljenih u ovom periodu je da su ogromnu većinu njih kreirali i delili različiti izdavači na društvenim medijima. U ovom slučaju, 64% dezinformacija su kreirali izdavači na društvenim mrežama (na Fejsbuku 75% i na TikToku 25%) i takoreći sve ili 95% dezinformacija objavljeno je na albanskom, a ostatak, odnosno 5% na drugim jezicima (na srpskom i engleskom) na Fejsbuku, Instagramu, X-u (nekadašnji Twitter) i Telegramu. U međuvremenu, samo 24% dezinformacija objavljeno je u stvarnim medijima, od čega 51% na albanskom i 49% na srpskom. S druge strane, sumnjivi mediji su objavili znatno manje dezinformacija (12%).

Na osnovu podataka monitoringa, dezinformacije su u ovom godišnjem periodu najviše objavljivane i deljenje u oblasti bezbednosti sa 37% i politike 30% (vidi Sliku 3). To znači da je 2/3 njih ili 67% članaka koji su ocenjeni kao dezinformacije direktno povezano za bezbednosna i politička dešavanja, ostavljajući iza sebe druge oblasti, kao što su društvena pitanja (17%), sport (6%), crna hronika (5%) itd. Ovi podaci potvrđuju preliminarne analize platforme „hibrid.info“ da objave netačnog informisanja iz oblasti bezbednosti i politike utiču na rast dezinformacija kao evaluativne kategorije informacionog poremećaja[12], dok članci netačnog informisanja sa sadržajem crne hronike i društvenih tema, s druge strane, imaju tendenciju da povećavaju objave u kategoriji „klikbejt“, što je uočeno tokom razmatranja ove kategorije netačnog informisanja. Na ovaj način, mogu se objasniti razlozi zbog kojih je tokom

meseci ovog godišnjeg perioda (jul 2023 – jun 2024) dolazilo do čestih fluktuacija između kategorija „klikbejt“ i „dezinformacija“, u zavisnosti od izveštaja medija i raznih izdavača.

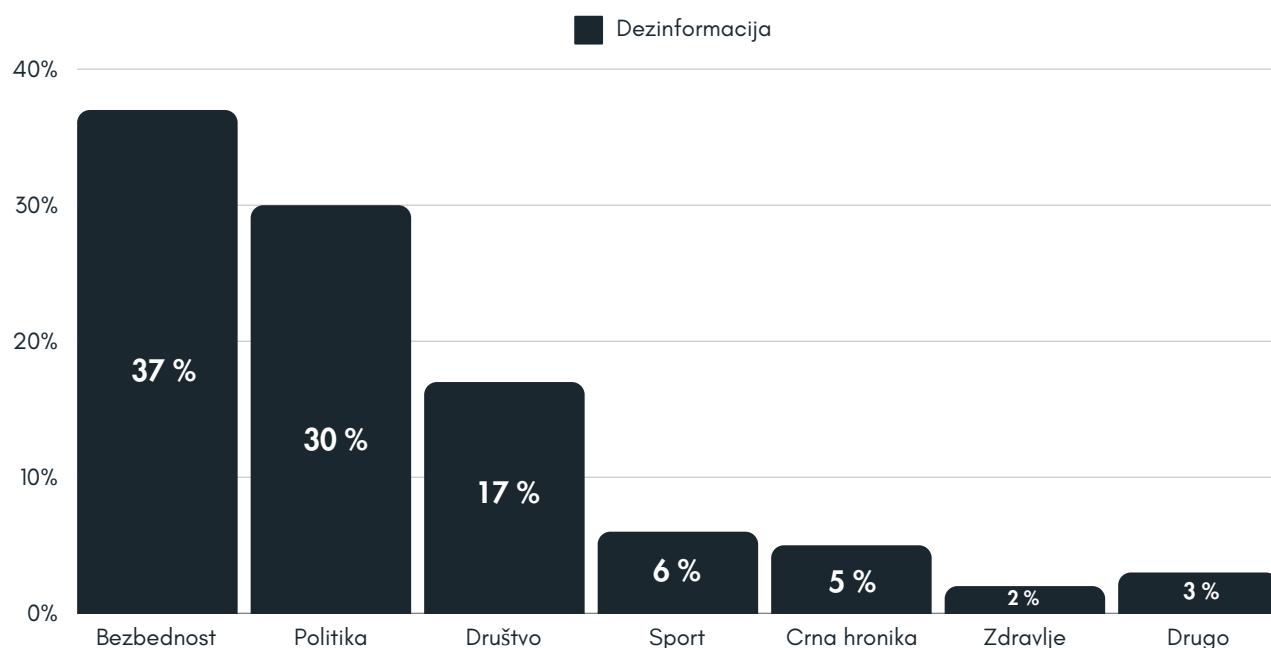
Izdavači na albanskom jeziku uglavnom su delili dezinformacije o bezbednosnim događajima i, za razliku od prethodnog perioda, generalno su se bavili temom sukoba između Izraela i Hamasa, a ne dešavanjima na Kosovu i oko njega. Dezinformacije o događajima ovog sukoba, koji se ne odnosi na Kosovo, već na međunarodne događaje, objavili su izdavači na društvenim mrežama (sve objavljene na Fejsbuku). Ove objave se smatraju proislamskim i njihov sadržaj je na albanskom. Takođe, ove objave sadrže razne dezinformacije o sukobu između Izraela i Hamasa, prikazujući različite prizore putem veštačke inteligencije i video materijale koji ne predstavljaju stanje sukoba itd. Ovo je jedan od retkih slučajeva gde ima više dezinformacija u oblasti bezbednosti o nekom stranom sukobu, umesto da se posebno obrati pažnja na dinamiku bezbednosnih događaja na Kosovu. Posle sukoba između Izraela i Hamasa, dezinformacije na albanskom jeziku se, u oblasti bezbednosti, odnose na sever Kosova za napad grupe terorista u selu Banjska u Zvečanu na pripadnike Kosovske policije u septembru 2023., za eksplozije na Severu, Nakon Severa, dominirale su dezinformacije i izveštavanja o ratu u Ukrajini, naoružavanju Kosovskih bezbednosnih snaga itd. Izdavači na albanskom, nakon bezbednosnih trms, objavljuju i dezinformacije o političkim temama, a na prvom mestu su objave o

[12] Ibid., str. 18-19.

sukobu između Izraela i Hamasa, koje prate izveštavanja o rušenju Kurtijeve vlade, severu Kosova, odluci Centralne banke Kosova da zabrani srpski dinar na Kosovu, mere Evropske unije nad Kosovom itd. Ostale dezinformacije na albanskom, ali u znatno manjem broju u odnosu na bezbednost i politiku, pripadaju društvenim temama, sportu, crnoj hronici, zdravstvu te drugim tematskim oblastima.

Čak i dezinformacije koje izdavači na srpskom jeziku kreiraju i dele uglavnom se odnose na politička i bezbednosna pitanja, ali su direktno povezana sa dešavanjima na Kosovu u ove dve oblasti. Može se reći da skoro sve dezinformacije na srpskom jeziku objavljuju stvarni mediji, dok mali deo, ako ne i zanemarljiv, na društvenim mrežama objavljuju izdavači na srpskom. Dezinformacije objavljene na srpskom jeziku uglavnom se odnose na sever Kosova, napad na Banjsku i tvrdnje medija na srpskom da Kosovska policija

teroriše Srbe u severnim opštinama Kosova. Ovi izdavači su delili i druge dezinformacije o premijeru Kosova Aljbinu Kurtiju, o intervenciji NATO-a 1999. godine, martovskim nemirima 2004. na Kosovu, opštinama sa srpskom većinom itd. Ove objave netačnog informisanja na srpskom jeziku sa sadržajem dezinformacija deo su srpskog narativa radi netačnog informisanja o dešavanjima na Kosovu, ne zasnivajući se na istinitost ili proveru činjenica i izvora informacija u cilju dezinformisanja o događajima na i o Kosovu.[13] Po mišljenju poznavaoce medija na Kosovu, srpski narativ protiv Kosova je sličan ili odražava ruski narativ protiv Ukrajine, etiketirajući Kosovo kao „neuspelu državu“, koji mediji bliski vlasti u Srbiji koriste za stvaranje i širenje takvih dezinformacija protiv Kosova.[14]

Slika 3.: Tematske oblasti sa najviše netačnog informisanja u kategoriji "dezinformacija" (juli 2023. - juni 2024.)

[13] Ibid,

[14] Fokus grupa sa poznavaoce medija i stručnjacima u organizaciji "hibrid.info". Priština, 6. jun 2024.

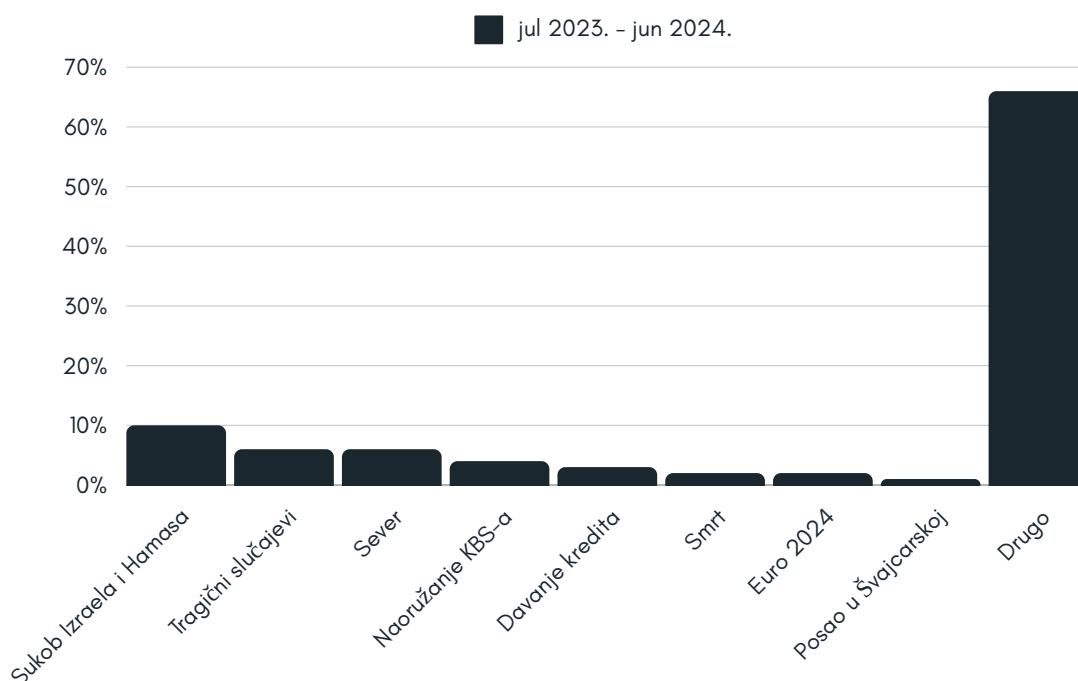
2. Teme korišćenje za kreiranje i deljenje sadržaja netačnog informisanja

Podaci monitoringa ukazuju da uprkos dinamici političkih i bezbednosnih dešavanja na Kosovu tokom meseci 2023. i 2024. godine, sa posebnim fokusom na sever Kosova (slučaj Banjska, referendum u severnim opštinama Kosova za smenu gradonačelnika, itd.), jedan događaj van Kosova, kao što je sukob između Izraela i Hamasa, tokom ovog perioda podstakao je izdavače na albanskom da kreiraju i dele najviše članaka sa sadržajem netačnog informisanja. Oko 10% objavljenih tema odnosilo se na ovaj sukob na Bliskom istoku, kao što se može videti na slici 4. Na drugom mestu su

tragični slučajevi sa sadržajem netačnog informisanja od 6,5%, praćeni Severom sa 6,3% i raznim izveštavanjima netačnog informisanja sa 4% o naoružanju Bezbednosnih snaga.

Ostale teme o kojima su razni izdavači objavili i delili članke netačnog informisanja su krediti (3%), smrt (2%) i druge teme.

U nastavku je dat rezime glavnih tema koje su praćene tokom ovog godišnjeg perioda.

Slika 4.: Glavne teme netačnog informisanja (jul 2023. - jun 2024.)

Sukob između Izraela i Hamasa

Skoro sav obrađeni/provereni sadržaj namenjen domaćoj publici o sukobu između Izraela i Hamasa, objavljen je na albanskom (98%), dok samo dva članka na stranim jezicima (jedan članak na engleskom i drugi na srpskom koji čine oko 2%). Takođe, skoro sve ove objave netačnog informisanja objavili su i delili izdavači na albanskom jeziku na društvenim mrežama (oko 96%), odnosno skoro apsolutna većina objavljena je na Fejsbuku (91%), a manji deo na TikToku. (5%). Najveći broj ovakvih objava, objavljen je u razdoblju oktobar-decembar 2023. godine (81%), ali ih je bilo i u narednim mesecima, januar-maj 2024. godine, međutim u manjem procentu (19%). Većina ovih dezinformacija o sukobu između Izraela i Hamasa

objavljena je i podeljena na Fejsbuku na raznim stranicama i nalogima na albanskom jeziku, a objave istih se smatraju proislamskim. Ove objave su uglavnom ocenjene kao neproveren sadržaj, dezinformacija i lažna vest, a najviše pripadaju oblasti bezbednosti (63%), društva (23%) i politike (14%). Platforma "hibrid.info" je utvrdila da je ovo prvi međunarodni sukob u kojem je veštačka inteligencija po prvi put korišćena za kreiranje fabrikovanih prizora sa tvrdnjom da predstavljaju stanje sukoba između Izraela i Hamasa, ali koji su klasifikovani kao sadržaji netačnog informisanja.[15]

Sukob između Izraela i Hamasa	Evaluativne kategorije		Oblasti		Vrste izdavača		Društveni mediji		Jezik	
	Neprovereni sadržaj	47%	Bezbednost	63%	Društveni mediji	96%	Facebook	91%	Albanski	98%
	Dezinformacija	30%	Društvo	23%	Stvarni mediji	3%	TikTok	5%	Engleski	1%
	Lažna vest	10%	Politika	14%	Sumnjivi mediji	1%			Srpski	1%
	Drugo	13%								

Slika 5.: Interakcija teme sukoba između Izraela i Hamasa sa različitim kategorijama informacionog poremećaja (juli 2023. - juni 2024.)

[15] Fokus grupa sa poznavacima medija i stručnjacima u organizaciji "hibrid.info". Priština, 6. jun 2024.

Tragični slučajevi

Sav sadržaj netačnog informisanja o tragičnim slučajevima objavljen je na albanskom jeziku. Stvarni mediji objavili su najviše članaka sa takvim sadržajem, 84%, slede zatim izdavači na društvenim medija sa 14% i sumnjivi mediji sa 2%.

Velika većina tragičnih slučajeva spada u kategoriju „klikbejta“ u okviru crne hronike, a sadržaji netačnog informisanja se u ovoj temi bave raznim ubistvima i smrtima, dajući tim slučajevima tragične boje.

Tragični slučajevi	Evaluativne kategorije		Oblasti		Vrste izdavača		Društveni mediji		Vrste izdavača	
	Klikbejt	83%	Crna hronika	96%	Stvarni mediji	84%	Facebook	10%	Albanski	100%
	Dezinformacija	6%	Bezbednost	2%	Društveni mediji	14%	TikTok	4%		
	Greška	4%	Sociale	2%	Sumnjivi mediji	2%				
	Drugo	7%								

Slika 6. Interakcija teme tragičnih slučajeva sa različitim kategorijama informacionog poremećaja (juli 2023. - juni 2024.)

Sever

Nakon tragičnih slučajeva, na trećem mestu slede članci netačnog informisanja na temu severa Kosova (6,3%) sa veoma bliskom procentualnom razlikom od 0,2% sa tragičnim slučajevima (6,5%). Ovo je prvi put da tema severa Kosova ne prevladuje u pogledu sadržaja netačnog informisanja od kada je platforma za proveru činjenica „hibrid.info“ počela sa monitoringom na Kosovu u julu 2022. godine. Većinu sadržaja netačnog informisanja na ovu temu objavili su izdavači na društvenim mrežama od 62%,

stvarni mediji 32% i sumnjivi mediji 6%. Od kojih, većina je objavljena na albanskom, 74%, i to uglavnom od strane izdavača na albanskom na društvenim mrežama, ukupno 52%, u kojima prevladuju Fejsbuk (32%) i TikTok (18%), dok nešto manje Telegram (2%). Međutim, iz monitoringa stvarnih medija na albanskom jeziku proizilazi da su isti objavili 16% članaka netačnog informisanja o severu, a 6% sumnjivi mediji. Članci na albanskom jeziku za sever uglavnom iz oblasti bezbednosti i to

u vezi sa dešavanjima u poslednjih dvanaest meseci (jul 2023 – jun 2024) u severnim opštinama Kosova, kategorisani su kao dezinformacija, neproveren sadržaj i lažna vest. U međuvremenu, ostatak dezinformacija ili njih 24% objavljeno je na srpskom jeziku, od čega 16% u stvarnim medijima na srpskom i 8% od strane izdavača na društvenim mrežama (uglavnom na Telegramu). Objave za sever na srpskom jeziku su kreirane i

podeljene u oblasti bezbednosti, i kategorizovane su kao dezinformacija i teorija zavere o srpskom terorističkom napadu u Banjskoj, ne činjenične tvrdnje o napadima na Srbe u severnim opštinama Kosova, iskrivljavanje činjenice protiv kosovske policije itd. Dok, oko 2% objava netačnog informisanja o Severu objavljeno je od izdavača na engleskom na društvenim mrežama

Sever	Evaluativne kategorije		Oblasti		Vrste izdavača		Društveni mediji		Jezik	
	Dezinformacija	38%	Bezbednost	84%	Društveni mediji	62%	Facebook	34%	Albanski	74%
	Neproveren sadržaj	22%	Politika	12%	Stvarni mediji	32%	TikTok	18%	Srpski	24%
	Lažna vest	14%	Društvo	4%	Sumnjivi mediji	6%	Telegram	8%	Engleski	2%
	Drugo	26%					X nekadašnji Twitter)	2%		

Slika 7.: Interakcija teme severa Kosova sa različitim kategorijama informacionog poremećaja (juli 2023. - juni 2024.)

Naoružanje Kosovskih bezbednosnih snaga (KBS)

Tema naoružavanja KBS-a privukla je pažnju javnosti i medija nakon kupovine bezpilotnih letelica Bayraktar TB-2 od strane kosovskih institucija od Turske[1] u drugoj polovini 2023. godine i zahteva države Kosovo za SAD za kupovinu

protivtenkovskih raketa Javelin tokom januara 2024.[2] To su, prema nalazima monitoringa „hibrid.info“, razlozi koji su u ovom periodu uticali na povećanje sadržaja netačnog informisanja. Sav sadržaj netačnog informisanja o

[16] Koha.Net. (16. juli 2023.). [Kosovo kupilo bezpilotne letelice Bayraktar](#).

[17] Radio Slobodna Evropa. (11. januar 2024.). [ASD: Vrednost protivtenkovskih raketa koje Kosovo želi da kupi je 75 miliona dolara](#).

naoružanju KBS-a objavljen je na albanskom jeziku. Takoreći sve objave kreiraju i dele izdavači na društvenim medijima na albanskom sa 94% i samo 6% stvarni mediji, od kojih dominiraju članci netačnog informisanja koje dele različiti nalozi na albanskom na TikToku (61%) i razne Fejsbuk stranice (31%), te YouTube kanali (3%). Ovo je važan nalaz

monitoringa koji ukazuje da najviše objavljenih članaka netačnog informisanja o KBS-u tokom ovog godišnjeg perioda je na TikToku. Takođe, svi članci na ovu temu spadaju u oblast bezbednosti, i oko 2/3 odnosno 67% njih je ocenjeno kao lažna vest, slede zatim dezinformacija, neprovereni sadržaj itd.

Naoružanje KBS-a	Evaluativne kategorije		Oblasti		Vrste izdavača		Društveni mediji		Jezik	
	Lažna vest	67%	Bezbednost	100%	Društveni mediji	94%	TikTok	61%	Albanski	100%
	Dezinformacija	14%			Stvarni mediji	6%	Facebook	31%		
	Neproveren sadržaj	14%					Youtube	3%		
	Drugo	6%								

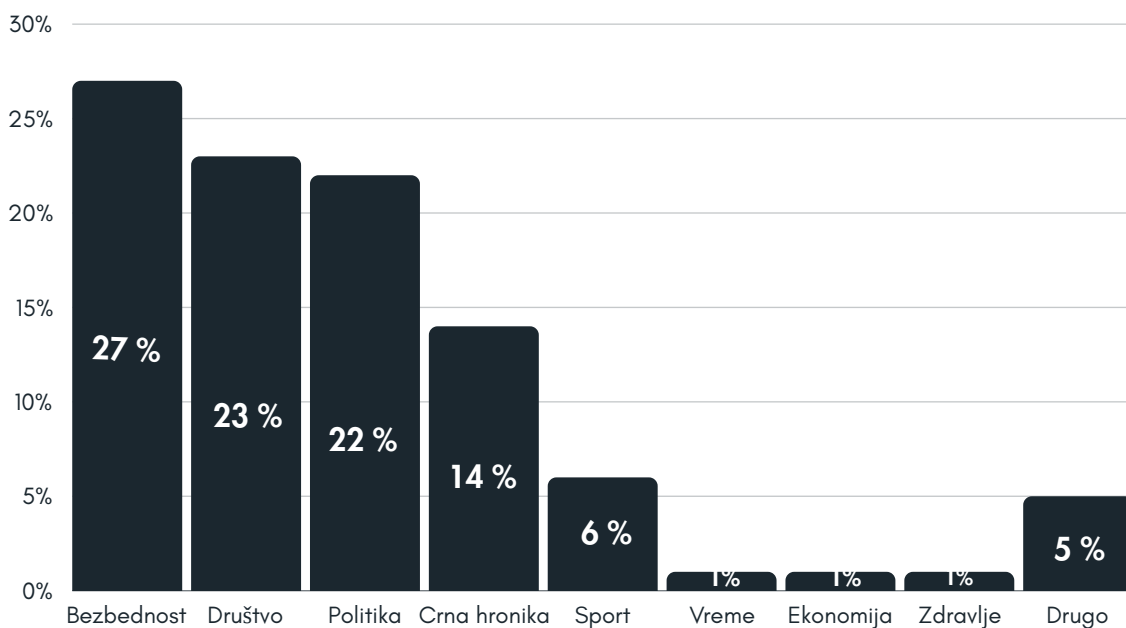
Slika 8.: Interakcija teme naoružanja KBS-a sa različitim kategorijama informacionog poremećaja (juli 2023 - juni 2024)

3. Oblasti netačnog informisanja

Tokom ovog godišnjeg perioda monitoringa članaka zasnovanih na netačno informisanje, različiti izdavači su kreirali i delili najviše takvih sadržaja iz oblasti bezbednosti sa 27%. Sledi netačno informisanje o društvenim temama sa 23%, zatim sa 22% politika, crna hronika sa 14% i druge tematske oblasti sa 14% (kao što su sport, vreme, ekonomija, zdravlje itd.).

Međutim, može se reći da su bezbednost i politika najviše dominirale u ovom periodu sa 49% obe zajedno u poređenju sa crnom hronikom i društvenim temama koje čine oko 37% svih članaka netačnog sadržaja za period jul 2023 – jun 2024.

Kada je u pitanju oblast bezbednosti, izdavači na albanskom su objavili najviše netačnog informisanja sa 88%, što uključuje izdavače na društvenim mrežama sa 72% sa najviše sadržaja netačnog informisanja o bezbednosnim temama (uglavnom stranice i nalozi na Fejsbuku i TikToku), a zatim stvarni mediji sa 14% i sumnjivi mediji sa 2%. Dok, 11% svih objava o bezbednosti objavljeno je na srpskom, odnosno 8% od stvarnih medija na srpskom i 3% izdavači na srpskom na društvenim mrežama, međutim akcent praćenja objava na srpskom jeziku bio je više na stvarne medije nego društvene medije. Naime, samo 1% praćenih objava o bezbednosnim pitanjima kreirali su

Slika 9.: Glavne oblasti netačnog informisanja (jul 2023. - jun 2024.)

izdavači na društvenim mrežama na engleskom. Čini se da glavni razlog zašto je oblast bezbednosti dominirao u ovom periodu leži u činjenici da su većinu netačnih sadržaja o sukobu između Izraela i Hamasa objavili izdavači na albanskom na društvenim mrežama, koje su praćene netačnim informacijama o severu na drugom mestu, naoružavanju Kosovskih bezbednosnih snaga, ratu u Ukrajini, napadu Irana na Izrael itd. To znači da se izdavači sadržaja netačnog informisanja na albanskom, u oblasti bezbednosti, ne ograničavaju samo na iskrivljavanje vesti o unutrašnjim dešavanjima bezbednosti na Kosovu, već i o drugim temama, kao što su sukobi na Bliskom istoku ili čak okupacija Ukrajine od strane Rusije koje nisu vezane za Kosovo. Veliku većinu netačnog informisanja iz oblasti bezbednosti kreiraju i dele izdavači na društvenim mrežama na albanskom jeziku. Publikacije iz oblasti bezbednosti na albanskom jeziku najviše pripadaju kategoriji dezinformacija, lažnih vesti i neproverenog sadržaja. Dok, objave na srpskom jeziku objavljuju uglavnom stvarni mediji na srpskom u vidu teorija zavere te dezinformacija u vezi sa bezbednosnim pitanjima na severu Kosova, o naseljima sa srpskom većinom na Kosovu itd.

Objave koje sadrže netačne informacije o društvenim temama se uglavnom kreiraju na albanskom jeziku i većinu (59%) dele izdavači na društvenim mrežama, uglavnom na Fejsbuku i TikToku, dok ostatak u stvarnim medijima (30%) i sumnjivim medijima (11%). Slično kao u oblasti bezbednosti, sukob između Izraela i Hamasa je bio tema o kojoj se najviše govorilo na društvenom planu u ovom periodu u vezi sa raznim netačnim

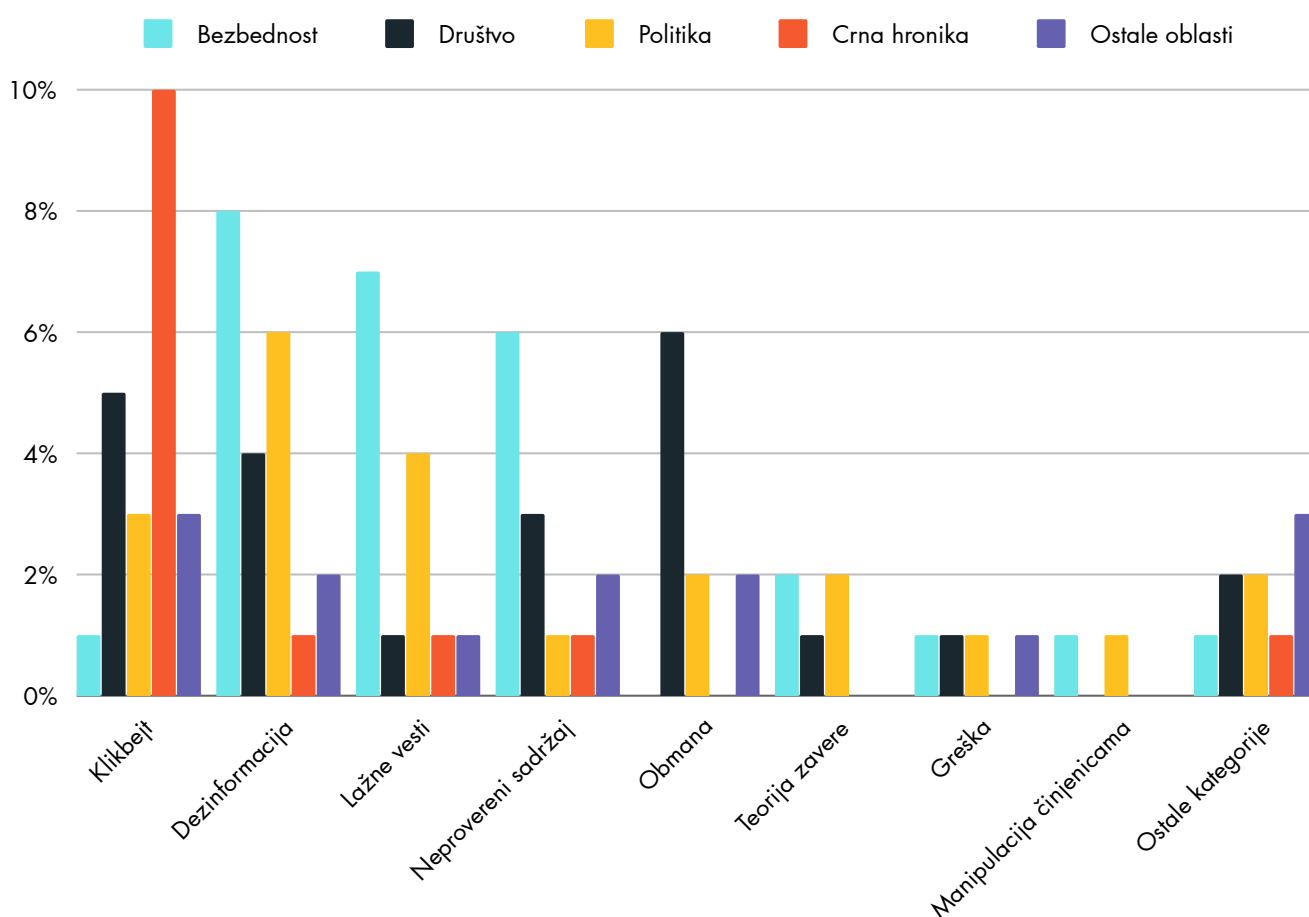
informacijama na istu temu. Slede članci netačnih informacija o kreditima, poslovima u Švajcarskoj, lekovitim proizvodima, nagradnim igrama, ceni hleba itd. Sadržaji netačnih informacija sa društvenim temama ocenjeni su najviše u kategoriji „obmana“ i „klikbejt“, i u manjem broju u kategorijama kao što su „dezinformacija“, „neprovereni sadržaj“ itd.

Čak i među objavljenim člancima koji sadrže netačne informacije iz političke oblasti, prevladavaju objave o sukobu između Izraela i Hamasa, dešavanja na i u vezi severa Kosova i dijalog Kosova i Srbije. Kao i kod objava netačnih informacija iz oblasti bezbednosti, u politici kao kategorije informacionog poremećaja najviše dominiraju dezinformacije i lažne vesti, dok u manjem broju su „klikbejt“ i obmana. Velika većina netačnih informacija na političkom planu objavljuje se na albanskom (83%), od čega 48% su izdavači na društvenim mrežama, 33% u stvarnim medijima i 2% u sumnjivim medijima koji posluju na albanskom jeziku. Objave netačnih informacija na albanskom jeziku iz oblasti politike govore o sukobu između Izraela i Hamasa, dijalogu Kosova i Srbije, severu, rušenju Kurtijeve vlade itd. Dok, oko 16% objava netačnih informacija o političkim pitanjima na srpskom jeziku su objavili uglavnom stvarni mediji, a 14% odnosno 2% izdavači na društvenim medijima koji posluju tj. funkcionišu na srpskom jeziku. Sadržaji netačnih informacija na srpskom jeziku odnose se na političku situaciju na Kosovu, uključujući sever, naselja i opštine sa srpskom većinom na Kosovu, srpsku zajednicu itd. U poređenju sa prethodno razmotrenim oblastima, gde izdavači na društvenim medijima su objavili najviše

članaka netačnog informisanja o bezbednosti i društvenim temama, u političkom polju izdavači na društvenim medijima (50%) i stvarni mediji su objavili skoro podjednako (48%), iako čak i ovde objave izdavača na društvenim medijima dominiraju sa neznatnom razlikom u odnosu na stvarne medije.

Što se tiče crne hronike, sve objave sa netačnim sadržajima za ovu tematsku oblast su objavljene na albanskom jeziku, a velika većina njih je ocenjena u kategoriji „klikbejt“ i u znatno manjem .

procentu u kategoriji lažne vesti, dezinformacije i neprovereni sadržaji. Većina članaka sa netačnim sadržajima u crnoj hronici govori o izveštavanjima o tragičnim slučajevima, smrtima, ubistvima, nesrećama itd. Suštinska razlika u odnosu na druge tematske oblasti je u tome što su većinu članaka sa netačnim informacijama o crnoj hronici objavili stvarni mediji na albanskom od 71%, izdavači na društvenim mrežama oko 24% i sumnjivi mediji 5%

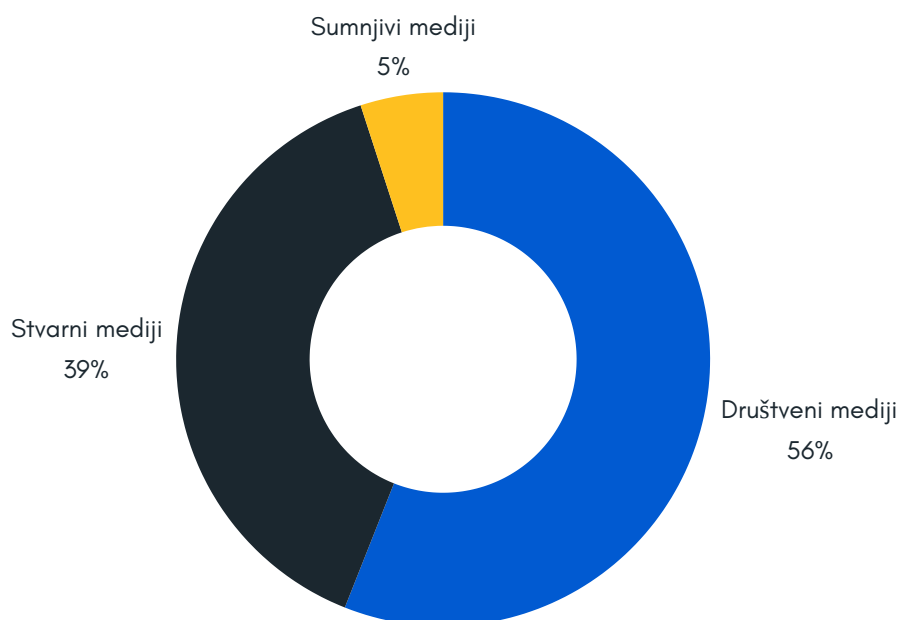
Slika 10.: Evaluacija članaka netačnog informisanja prema kategorijama procene informacionog poremećaja na osnovu tematskih oblasti (jul 2023 - jun 2024)

4. Vrste izdavača netačnog informisanja

Među glavnim nalazima ovog izveštaja je tendencija da je tokom meseci ovog perioda praćenja (jul 2023 – jun 2024) postojala izrazita dinamika od strane različitih izdavača da kreiraju i dele više članaka netačnih sadržaja u društvenim medijima nego u stvarnim medijima ili onim sumnjivim medijima. U ovom slučaju postoji povećan intenzitet objavljivanja netačnog informisanja na društvenim mrežama sa različitih stranica, naloga i izdavača na albanskom jeziku, uglavnom na Fejsbuku i TikToku. Štaviše, kao rezultat povećanja ovih publikacija od strane izdavača na društvenim medijima, uočava se primetno smanjenje članaka sa sadržajem netačnih informacija u stvarnim odnosno sumnjivim medijima.

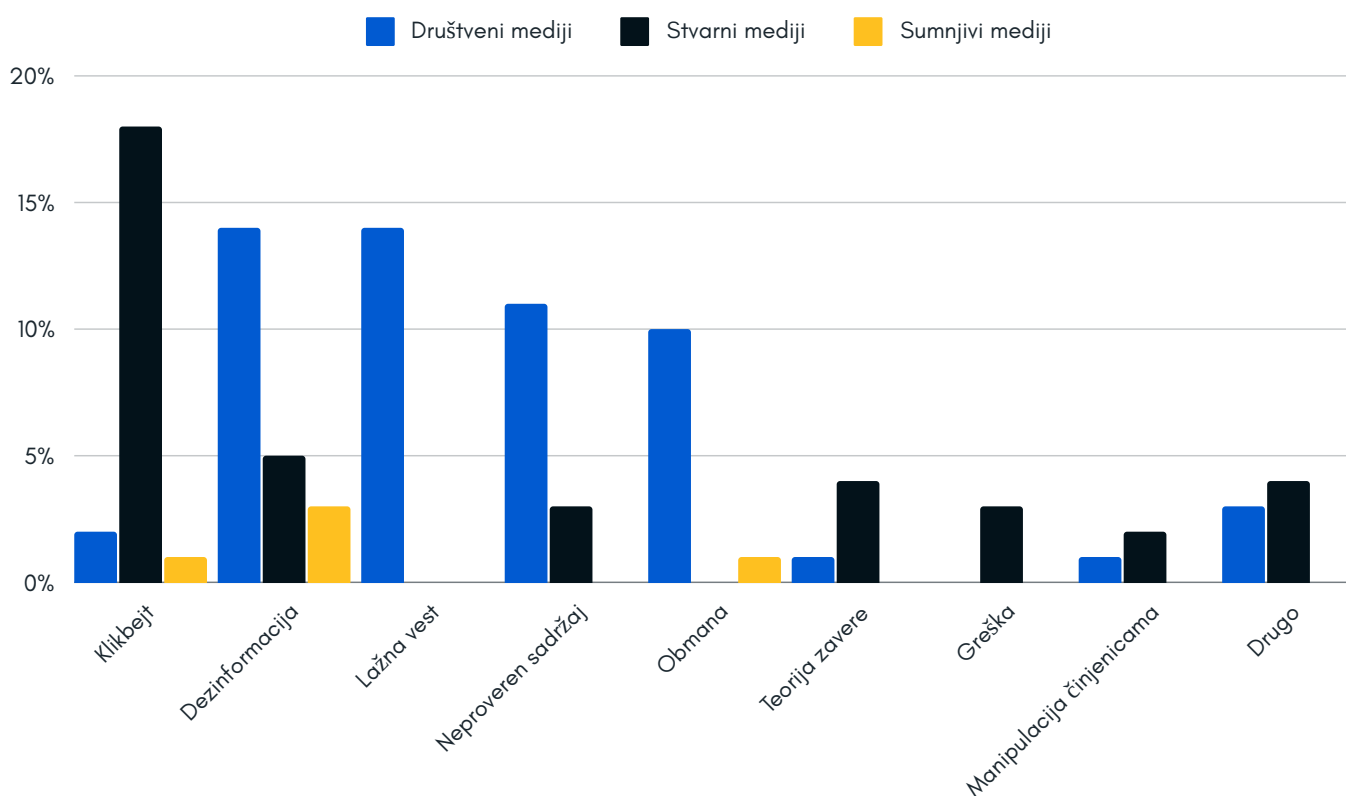
Izuzev tri meseca perioda monitoringa – jula 2023, avgusta 2023 i februara 2024 godine, kada je bilo više objava netačnih informacija u stvarnim medijima – u svim ostalim mesečnim periodima više je članaka netačnih informacija objavljeno na društvenim mrežama od strane izdavača na albanskom jeziku. Na taj način je 56% objava sa netačnim informacijama objavljeno na društvenim mrežama, 39% u stvarnim i samo 5% u sumnjivim medijima.

Slika 11.: Vrste izdavača koji su delili članke netačnog informisanja (jul 2023. - jun 2024.)

Podaci na sledećoj slici dokazuju u kojim evaluativnim kategorijama informacijskog poremećaja su sadržaji netačnih informacija bili podeljeni. Izdavači na društvenim mrežama su prvenstveno fokusirani na kreiranje i širenje netačnih informacija u kategorijama dezinformacija i lažnih vesti sa po 14%, kao i neproverenog sadržaja (11%) i prevare

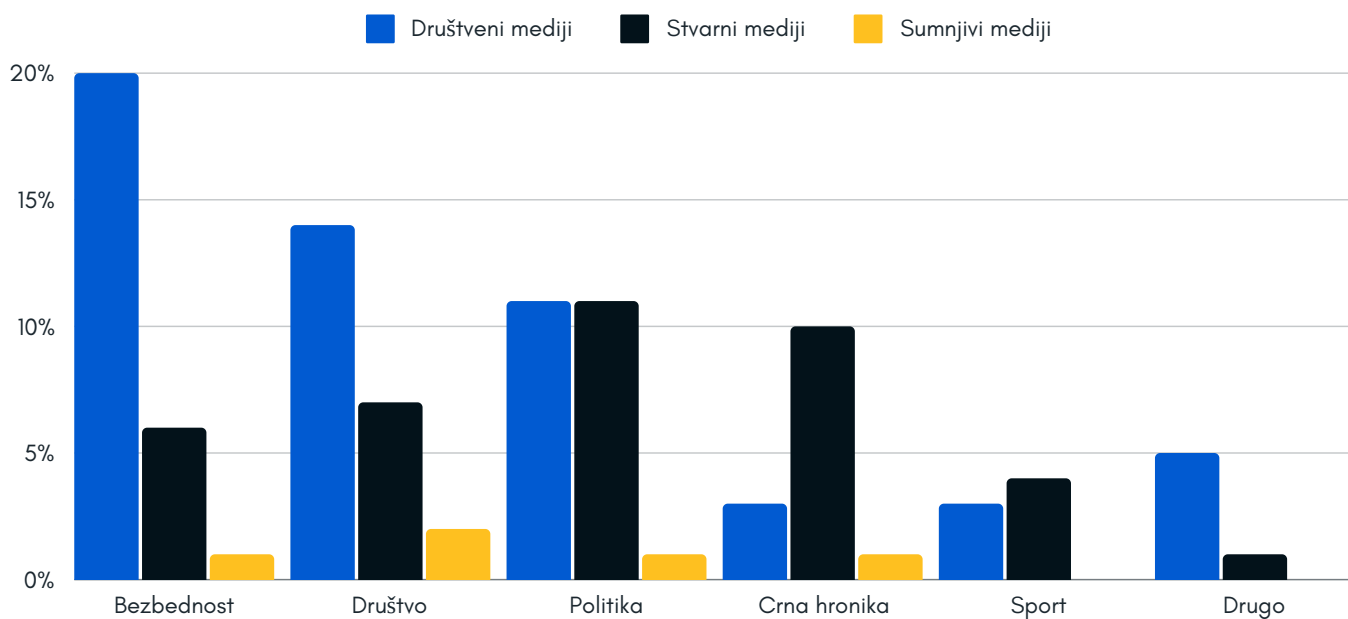
(10%). Naprotiv, najviše objava netačnog informisanja u kategoriji „klikbejt“ od 18% su objavili stvarni mediji, dok su sumnjivi mediji uglavnom objavili dezinformacije (3%), iako su sumnjivi mediji objavili znatno manje u odnosu na druge dve vrste izdavača (društveni i stvarni mediji).

Slika 12.: Širenje članaka netačnog informisanja od strane izdavača na osnovu evaluativnih kategorija informacionog poremećaja (juli 2023. - juni 2024.)

Monitoring platforme „hibrid.info“ za ovaj jednogodišnji period informacionog poremećaja na Kosovu otkrio je da su izdavači društvenih medija (gde su skoro svi na albanskom jeziku od 98%) objavljivali članke netačnog informisanja uglavnom iz oblasti bezbednosti (20%), društva na drugom mestu (14%) te politike na trećem (11%). Međutim, primećeno je da je fokus ovih izdavača bio na sferi

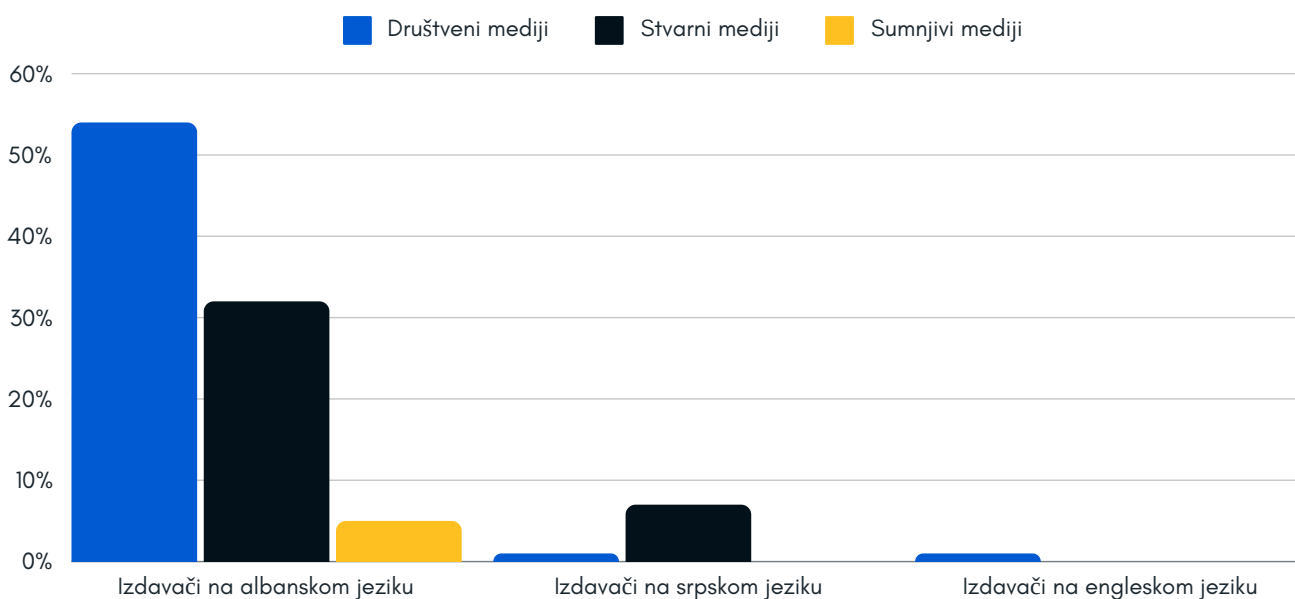
bezbednosti i politike, s obzirom na to da su ove dve oblasti međusobno povezane. Stvarni mediji su objavili najviše netačnih informacija o politici (11%), crnoj hronici (10%), zatim društvenim temama (7%) i bezbednosti (6%). Dok su sumnjivi mediji uglavnom delili članke netačnog sadržaja o društvenim temama (2%).

Slika 13.: Deljenje članaka netačnog informisanja od strane izdavača na osnovu tematskih oblasti (juli 2023. - juni 2024.)

Tokom ovogodišnjeg perioda izdavači na albanskom jeziku objavili su najviše članaka netačnog informisanja i to gotovo apsolutno. Oko 91% objava su kreirali i delili različiti izdavači na albanskom, odnosno 54% izdavači na društvenim

medijima, 32% stvarni mediji te zatim sa 5% sumnjivi portali. Dok, oko 8% objava je na srpskom jeziku, uglavnom iz stvarnih medija i 1% na engleskom od izdavača na društvenim medijima.

Slika 14.: Objave netačnog informisanja od svih vrsta izdavača na albanskom, srpskom i drugim jezicima (jul 2023 - jun 2024)

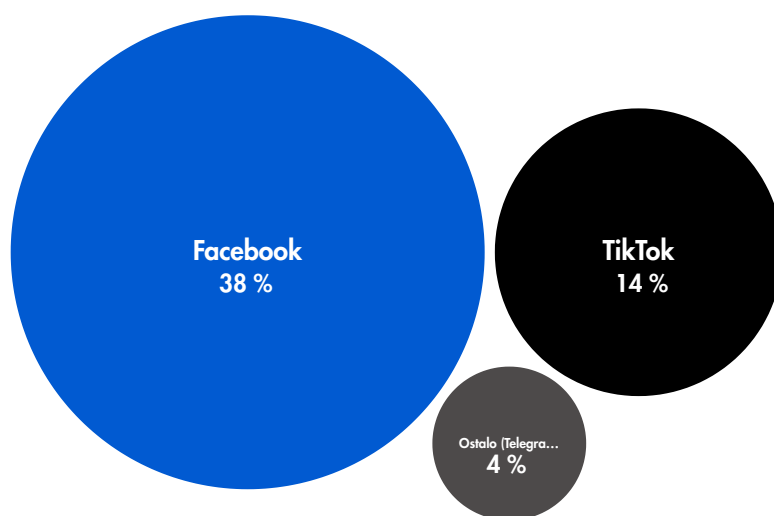
5. Vrste društvenih medija

Tokom ovog perioda praćenja stanja netačnog informisanja na Kosovu, primećuje se rastući trend članaka netačnog informisanja na albanskom jeziku na društvenim mrežama, što je i dokazano u prethodnom delu. Metodologija rada platforme „hibrid.info“ za suzbijanje informacionog poremećaja jasno definiše kriterijume u vezi sa netačnim sadržajem koji se prati, a načini odabira članaka sa netačnim sadržajem su sledeći: i) značaj sadržaja koji se fokusira na važnost informacija i obuhvaćanje osoba u podeljenim informacijama, ii) uticaj koji sadržaj može imati na publiku zbog političkog, društveno-ekonomskog značaja, i iii) viralnost ili tok sadržaja koji se širi, uključujući stvarne medije, sumnjive portale i društvene medije.[18] Na osnovu ovih metodoloških kriterijuma za odabir netačnog informisanja, praćeni netačni

sadržaji za različite teme objavljeni su uglavnom na društvenim mrežama ili više od polovine njih (56%), uglavnom sa stranica i naloga na Fejsbuku i TikToku koji posluju na albanskom jeziku, ali i na drugim društvenim mrežama.

U ovom jednogodišnjem periodu, što se društvenih medija tiče, razni izdavači na Fejsbuku, na albanskom, objavili su najviše članaka netačnog sadržaja od ukupno 38% na teme ne samo o Kosovu, već i o međunarodnim dešavanjima. Na drugom mestu su objave netačnog sadržaja na TikToku sa 14%, dok ostali društveni mediji (Telegram, X, YouTube, Instagram i Reddit) imaju znatno manji procenat od 4%.

Slika 15.: Netačno informisanja na društvenim mrežama (jul 2023 - jun 2024.)

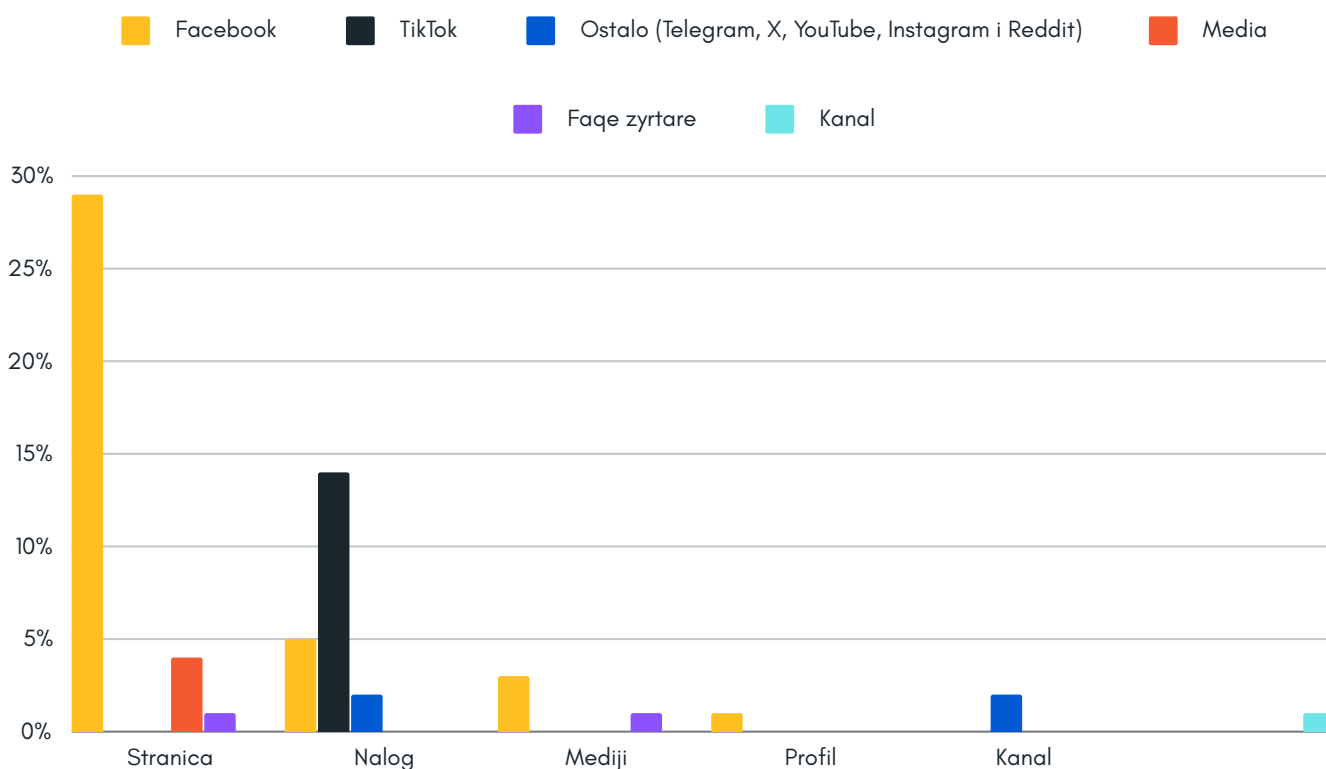
[18] Metodologiju platforme "hibrid.info" za suzbijanje informacionog poremećaja možete pronaći ovde: <https://hibrid.info/metodologija/>

5.1. Vrste izdavača na društvenim medijima

Analiza podataka o tome koji su izdavači kreirali i delili više članaka sa netačnim sadržajem na društvenim medijima daje još detaljniji pregled kako bi se jasnije razumeli trendovi netačnog informisanja na Kosovu. Platforma „hibrid.info“ prati različite izdavače koji dele netačni sadržaj, kao što su: stranice, nalozi, profili, mediji, zvanične stranice i razni kanali kojima upravljaju korisnici društvenih medija.

Na Slici 16. prikazano je da su različite

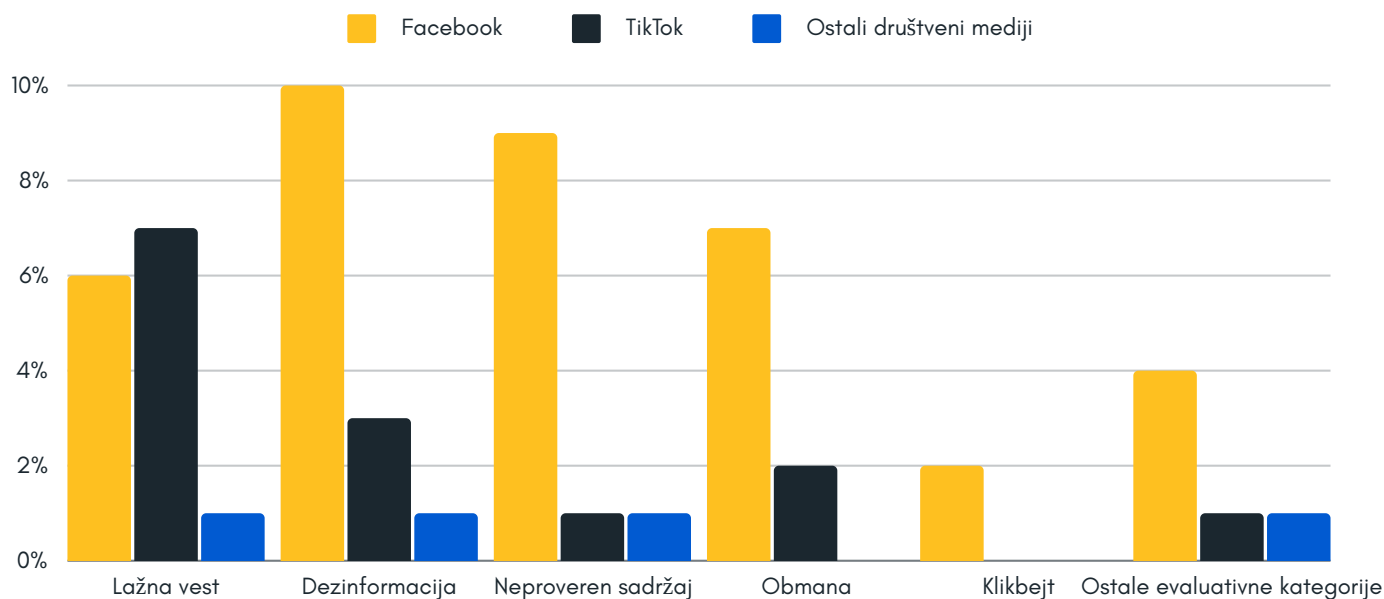
Fejsbuk stranice objavile najviše netačnih informacija tokom ovog perioda. Oko 29% praćenih netačnih članaka objavile su Fejsbuk stranice, dok su manjem procentu objavili ostali izdavači na ovoj društvenoj mreži. Na drugom mestu su razni TikTok nalozi koji su, prema podacima, objavili 14% netačnih članaka koji su praćeni za ovaj godišnji period. Dok, druge društvene mreže, kao npr. Telegram, X, YouTube, Instagram i Reddit objavili su znatno manje netačnog informisanja za i u vezi Kosova.

Slika 16.: Izdavači članaka netačnog informisanja i razni izdavači na društvenim medijima (jul 2023 - jun 2024.)

Izdavači na društvenim mrežama uglavnom objavljuju lažne vesti i dezinformacije sa po 14%, kao i neprovereni sadržaj sa 10%, a zatim slede i druge kategorije informacionog poremećaja. Kada se kategorije netačnih

informacija razgranavaju za svaku društvenu mrežu, primećuje se da su izdavači na Fejsbuku fokusirani na objavljivanje dezinformacija i neproverenog sadržaja, dok se na TikToku uglavnom objavljuju lažne vesti.

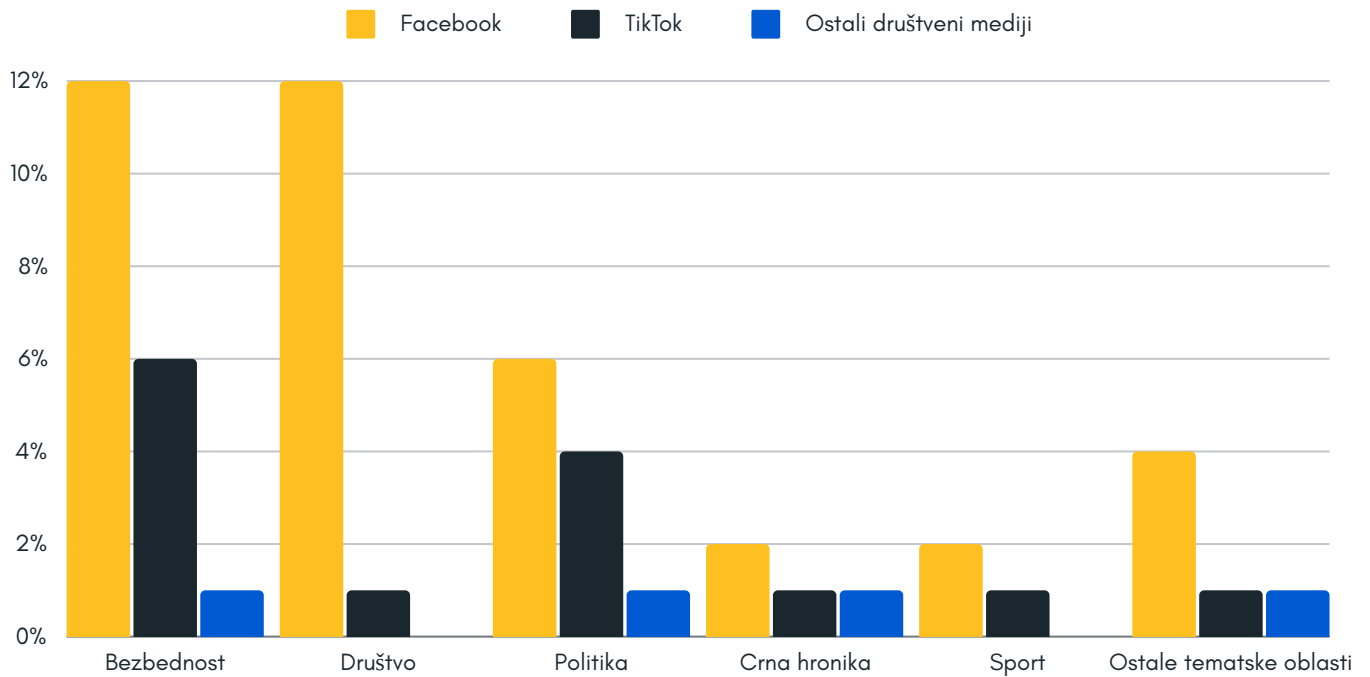
Slika 17.: Objavljivanje članaka netačnog informisanja na društvenim medijima prema evaluativnim kategorijama informacionog poremećaja (jul 2023 - jun 2024.)

Analiza podataka o oblastima i temama kojima se izdavači najviše bave na društvenim mrežama tokom ovog godišnjeg perioda pokazuje da je oblast bezbednosti bila glavni interes ovih izdavača, praćena društvenom i političkom oblašću. U ovom slučaju, na Fejsbuku je kreiran i podeljen sadržaj netačnih informacija uglavnom o bezbednosnim događajima i društvenim temama, dok su na TikToku dominirala bezbednosna pitanja, iako je na ovoj društvenoj mreži bilo znatno manje objava u odnosu na Fejsbuk. Najvažniji

nalaz iz monitoringa za ovaj period kada su u pitanju društvene mreže je da su sadržaje netačnih informacija na temu sukoba između Izraela i Hamasa objavili gotovo apsolutno izdavači na društvenim medijima na albanskom jeziku. Prema podacima, 96% sadržaja o ovom stranom sukobu objavljeno je na društvenim mrežama, i to 91% na Fejsbuku i 5% na TikToku, a ostali na stvarnim medijima (3%) i sumnjivim medijima (1%). Glavni razlozi za praćenje članaka netačnog sadržaja o sukobu između Izraela i Hamasa su prevladavanje sadržaja na ovu

temu nad svim ostalim temama i veliki uticaj koji je ova tema imala, posebno od raznih korisnika na društvenim mrežama kao tema koja je izazvala brojne klikove i komentare na Fejsbuku i TikToku, u kojima su objavljeni članci netačnih sadržaja koji su se odnosili na sukob između Izraela i

Hamasa. Što se ostalih tema tiče, nakon sukoba između Izraela Hamasa, sever Kosova i naoružavanje Kosovskih bezbednosnih snaga su druge teme o kojima izdavači najviše raspravljaju na društvenim mrežama.

Slika 18.: Objavljivanje članaka netačnog informisanja na društvenim mrežama po tematskim oblastima (jul 2023. - jun 2024.)

6. Institucije i ličnosti o kojima se najviše govorilo

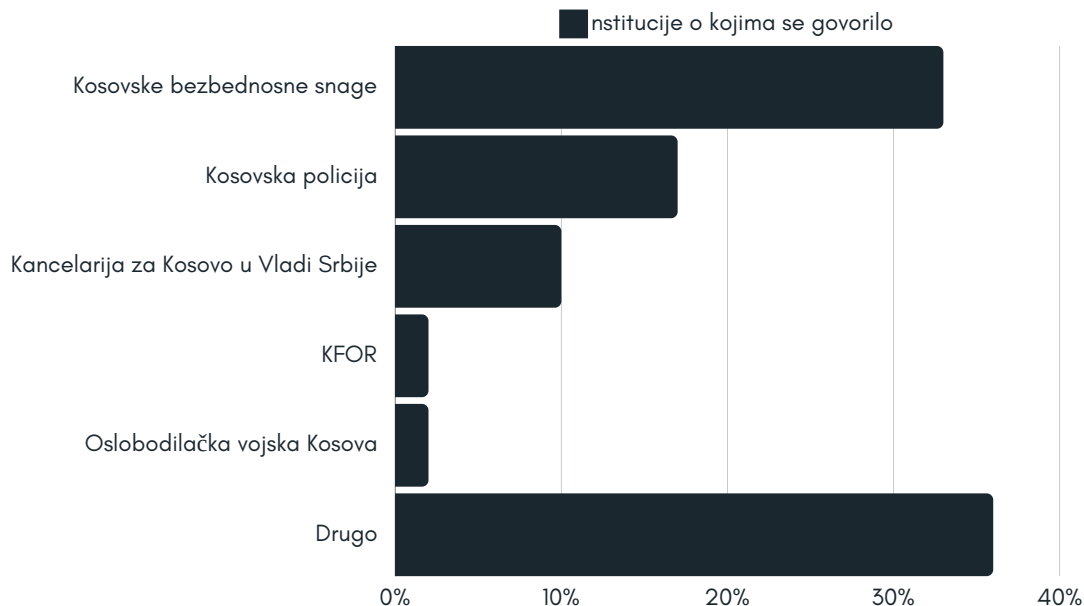
I tokom ovog godišnjeg perioda praćenja stanja informacionog poremećaja na Kosovu, o bezbednosnim institucijama su najviše govorili uglavnom izdavači netačnog informisanja u vezi dinamike bezbednosnih i političkih dešavanja na Kosovu.

Od ukupno 818 netačnih članaka koje je "hibrid.info" pratio za ovaj period, njih 129 odnosno 16% govorilo je o raznim kosovskim ili stranim institucijama i organizacijama koje se odnose na dešavanja na Kosovu. Od ovog broja netačnog informisanja (129) institucija o kojoj se najviše govorilo, Kosovske bezbednosne snage se najviše spominju u 33% netačnih članaka o naoružanju, nabavci nove opreme za KBS, sredstvima za KBS kao i drugim temama vezanih za ovu bezbednosnu instituciju. Skoro svi članci o KBS objavljeni su na albanskom jeziku od 95%, dok na drugim jezicima oko 4% (na engleskom i srpskom). Takođe, prema podacima monitoringa, oko 90% netačnih sadržaja koji govore o KBS-u podeljeno je na albanskom jeziku od strane različite publike na društvenim mrežama, uglavnom sa TikTok naloga

(50%), Fejsbuk stranica i medija (45%) i sa drugih naloga i kanala na drugim društvenim medijima (Reddit i YouTube).

Na drugom mestu institucija o kojoj se najviše govorilo stoji Kosovska policija sa 17% netačnog informisanja koje se odnosilo na dešavanja na severu Kosova, zatim plate u policiji itd. Većina netačnih članaka koji govore o Kosovskoj policiji objavili su na albanskom jeziku izdavači na društvenim medijima od 68%, uglavnom sa stranica, medija i profila na Fejsbuku i TikToku nalogu. Dok su stvarni mediji na albanskom jeziku imali mnogo manje netačnih objava o Kosovskoj policiji (oko 9%), stvarni mediji na srpskom jeziku, s druge strane, imali su više objava (oko 18%), govoreći o Kosovskoj policiji u kontekstu dešavanja na severu Kosova.

Kancelarija za Kosovo u Vladi Srbije (10%), misija KFOR-a na Kosovu (2%), Oslobodilačka vojska Kosova (2%) itd. su ostale institucije o kojima se govorilo.

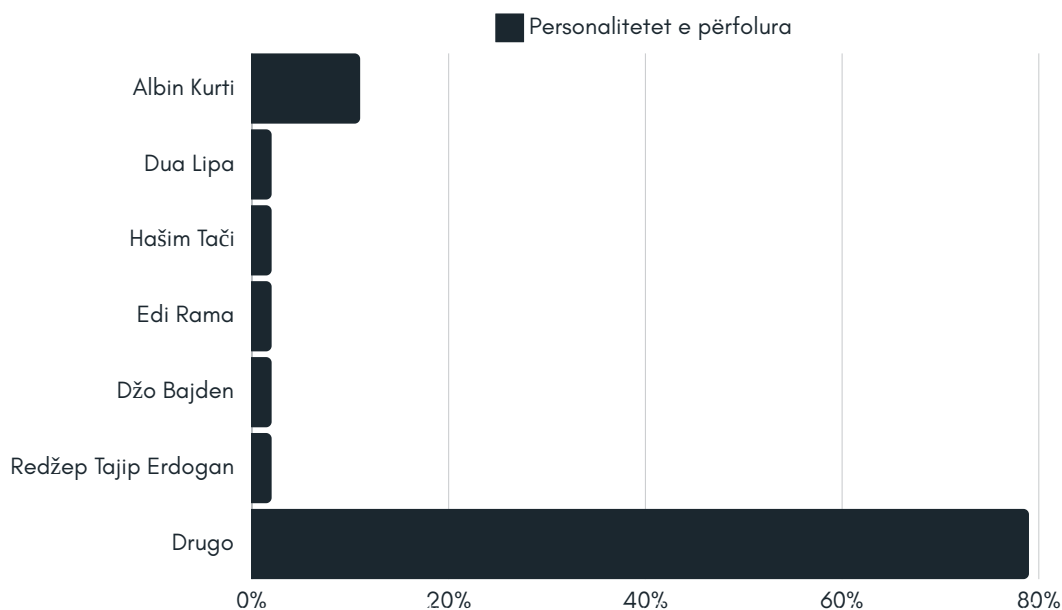
Slika 19.: Institucije o kojima se govorilo u objavama netačnog informisanja (jul 2023 - jun 2024.)

A kada su u pitanju ličnosti, od ukupno 818 netačnih sadržaja koji su praćeni za ovaj godišnji period, njih 248 odnosno 30% isticalo je javne i političke ličnosti.

I u ovom periodu o premijeru Kosova, Aljbinu Kurtiju, kao političkoj ličnosti, najviše se govorilo u odnosu na druge ličnosti u vezi sa političkim i bezbednosnim temama. Više od polovine netačni objava koje govore o Kurtiju su na albanskom jeziku i iste objavljuju društvene mreže (29%) i stvarni mediji (25%). Netačne objave na albanskom o Kurtiju se odnose

za odluku Centralne banke Kosova da zabrani srpski dinar na Kosovu, naoružavanje KBS, dijalog Kosova i Srbije, popis stanovništva, rušenje Kurtijeve vlade itd. Međutim, druge netačne sadržaje protiv Kurtija ili 46% objavili su na srpskom jeziku stvarni mediji koji su govorili o Kurtiju za teme vezane o severu Kosova, naseljima sa srpskom većinom na Kosovu, pretnjama ratom itd.

Ostale ličnosti o kojima se govorilo su pevačica Dua Lipa, bivši predsednik Hašim Tači, premijer Albanije Edi Rama, predsednik SAD Džo Bajden itd.

Slika 20.: Ličnosti o kojima se govorilo u objavama netačnog informisanja (jul 2023. - jun 2024.)

7. Provera i evaluacija izjava/obećanja

Platforma "hibrid.info" od oktobra 2023. proverava i ocenjuje izjave visokih političkih i institucionalnih zvaničnika, kao i javnih ličnosti od javnog uticaja. Prema metodologiji „hibrid.info“, ocenjivanje izjava ili obećanja političkih i institucionalnih zvaničnika i javnih ličnosti vrši se u kategorijama istinitosti, održivosti i sadržaja obećanja. Provera i evaluacija je obrazložena na sledeći način:

- U kategoriji istinitosti ocenjuju sve one izjave koje sadrže izraze u vezi sa objektivnim činjenicama, čija se tačnost može utvrditi objektivnom proverom. Obradene izjave u ovoj kategoriji ocenjuju se kao "lažne izjave", "polu istinite" ili čak "istinite izjave".
- Kategorija održivosti vrednuje subjektivne stavove nosilaca javnih funkcija o pitanjima iz oblasti njihovog rada i nadležnosti, kao i njihovog postupanje u odnosu na iznete stavove. Vrednovanje održivosti dato je na osnovu poređenja aktuelnih i ranije javno iznetih stavova političkih aktera. Ukoliko se stavovi o nekom pitanju ne promene tokom javnog angažovanja posmatranog lica, takve izjave se ocenjuju kao „dosledne“. Dok, ako je došlo do značajne promene u stavovima, takve izjave su kategorizovane kao „nedosledne“.

- Ispunjavanje ili održavanje obećanja se uglavnom odnosi na ona predizborna, koja se prate na centralnom i lokalnom nivou tokom četvorogodišnjeg mandata. Ocenjivanje je kategorizovano kao „ispunjeno obećanje“ (ako se ono ispuni), „delimično ispunjeno obećanje“ i „neispunjeno obećanje“ (ukoliko se ne ispuni).

Tokom ovog godišnjeg perioda, tim platforme „hibrid.info“ pratio je ukupno pet izjava i pet obećanja po raznim pitanjima. Relevantni period praćenja rezultirao je sa 4 neispunjena obećanja, 3 lažne izjave (3), kao i 1 polu-istinitom izjavom, 1 nedoslednom izjavom i 1 delimično ispunjenom obećanju visokih državnih zvaničnika, a sve se to, prema prikazanim podacima na slici 21. ukratko analiziralo.

Aljbin Kurti	Neispunjeno obećanje	Politika	Investicije u Trepči
Aljbin Kurti	Neispunjeno obećanje	Društvo	Popis stanovništva
Aljbin Kurti	Neispunjeno obećanje	Infrastruktura	Izgradnja puta Priština - Gnjilane
Enver Dugoli	Neispunjeno obećanje	Društvo	Zakon o platama
Artane Rizvanoli	Lažna izjava	Društvo	Plate rudara
Arben Vitia	Lažna izjava	Društvo	Smrtnost novorođenčadi
Arben Vitia	Lažna izjava	Zdravlje	Plate lekara
Dželjalj Svečlja	Poluistinita izjava	Bezbednost	Plate policajaca
Perparim Rama	Nedosledna izjava	Infrastruktura	Projekat povezivanja Arberije sa Palatom omladine
Aljban Zogaj	Delimično ispunjeno obećanja	Društvo	Bicikli u prestonici

Slika 21.: Provera i procena izjava i obećanja tokom godišnjeg perioda (oktobar 2023 - jun 2024)

2.7.1. Neispunjena obećanja

Što se tiče neispunjenih obećanja, premijer Aljbin Kurti je tokom posmatranog perioda dao tri obećanja koja nije ispunio. Jedno obećanje se odnosilo na ulaganja u javnom preduzeću „Trepča“ na lokalnim izborima 2021. godine, kada je Kurti obećao 70 miliona evra investicija tokom 2022. i 2023. godine, dok su provere „hibrid.info“ pokazale da je tokom ove dve godine vrednost ulaganja u "Trepču" bila 20 miliona evra. Drugo neispunjeno obećanje čelnika kosovske izvršne vlasti vezano je za autoput Priština-Gnjilane, odnosno da će isti biti završen i otvoren 2023. godine, međutim se pokazalo da do 2023. nema zvanične najave za otvaranje njegovo otvaranje. Takođe, premijer Kurti je obećao da će popis stanovništva na Kosovu početi 1. novembra 2023. godine, i to na osnovu odluke vlade i putem izjave samog premijera. Međutim, nakon provere činjenica od strane hibrid.info, dokazano je da odluka nije sprovedena u predviđeno vreme, već kasnije tokom 2024. godine.

Čak je i poslanik Pokreta Samoopredeljenje (Lëvizja Vetëvendosje), Enver Dugoli u jednoj od televizijskih debata na Kosovu, tokom septembra 2023. godine, na temu ne isplaćivanja dodataka na rizik za Kosovsku policiju, izjavio da ne postoji dogovor između Ministarstva finansija i Ministarstva unutrašnjih poslova da se ovaj problem reši, uz obećanje da će on biti rešen za dva-tri dana. Uprkos obećanju poslanika, ovo pitanje nije rešeno u periodu koje je Dugoli najavio.

2.7.2. Lažne izjave

U okviru lažnih izjava, praćeno je više izjava ministara Vlade Kosova o socijalnim i zdravstvenim pitanjima. Ministar zdravlja Arben Vitia dao je dve neistinite izjave. Jedna se odnosila na stopu smrtnosti novorođenčadi na Kosovu, za koju je tvrdio da je oko 7 promila, što se smatra netačnom jer je u suprotnosti sa izveštajima međunarodnih organizacija koji ukazuju drugačije. Druga laža izjava ministra Vitia odnosila se na činjenicu da su plate kosovskih lekara među najvišim platama u regionu Zapadnog Balkana. Prema proveru činjenica platforme „hibrid.info“, dokazano je da u poređenju sa Kosovom samo lekari u Srbiji imaju niže plate.

Što se tiče plata, ministarka ekonomije Artane Rizvanoli je izjavila da će se plate rudara Trepče, na osnovu sporazuma postignutog između Unije rudara i pojedinih poslanika, isplaćivati između 6. i 10. u mesecu. Ali, nakon provere i istraživanja po ovom pitanju, shvatilo se da i pored izjave ministarke, plate za oktobar 2023. godine nisu isplaćene do 27. novembra 2023. godine.

2.7.3. Poluistinita izjava

Posle srpskog terorističkog napada na Banjsku u Zvečanu, ministar unutrašnjih poslova Dželalij Svečlja je izjavio da će prosečna primanja pripadnika Specijalne interventne jedinice kosovske policije u 2023. godini premašiti iznos od 2.200 evra. Na osnovu provere činjenica od strane „hibrid.info“, ova tvrdnja je ocenjena kao poluistinita jer važeći zakon o platama javnih službenika ne predviđa takvu platu za radna mesta u policiji kako navodi Svečlja, a kako se ispostavilo u navodnu isplatu su uključeni policajci angažovani na severu zemlje zbog produženog radnog vremena.

2.7.4. Nedosledna izjava

Tokom ovog perioda, praćena izjava gradonačelnika Prištine, Perparima Rame, ocenjena je kao nedosledna. U februaru 2024. Rama je objavio projekat koji povezuje naselje Arberia (Dragodan) sa Palatom omladine i hotelom Grand. Za ovaj projekat, čelnik prestonice je tokom predizborne kampanje 2021. godine obećao da će biti realizovan u roku od tri godine. Međutim, nakon istraživanja hibrid.info, uočene su razlike između projekta obećanog u kampanji za lokalne izbore 2021. i onog predstavljenog u februaru 2024. godine.

2.7.5 Delimično ispunjena obećanja

U ovoj kategoriji obećanja, zamenik gradonačelnika Prištine, Aljban Zogaj, je u decembru 2023. najavio pristizanje gradskih bicikala u Prištinu. Zogaj je najavio postavljanje stanica tokom predstojećih nedelja, a prema istom, bicikli će biti spremni za upotrebu na proleće. Naime, nakon provere „hibrid.info“ u aprilu 2024. godine, dokazano je da je od pristizanja bicikala pa do datuma objavljivanja proverenih činjenica od strane „hibrid.info“ (9. aprila 2024.) nisu uočeni konkretni rezultati koji bi građanima bicikle učinili dostupnim. Ovo obećanje je ocenjeno kao delimično ispunjeno obećanja na osnovu metodologije rada o ispunjavanju ili održavanju obećanja.

III. UPOREDNI SAŽETAK PODATAKA O INFORMACIONOM POREMEĆAJU NA KOSOVU IZMEĐU DVA GODIŠNJA PERIODA

U ovom delju izveštaja biće izneti, u sažetom i uporednom obliku, empirijski podaci prikupljeni tokom dve godine praćenja netačnog informisanja ili informacionog poremećaja na Kosovu. Platforma „hibrid.info“ počela je svakodnevno praćenje sadržaja netačnog informisanja u julu 2022. godine, a već su zabeležene dve pune godine aktivnosti praćenja.

Za prvi godišnji period jul 2022 – jun 2023, "hibrid.info" je objavio dva šestomesečna izveštaja [19], dok se ovaj godišnji izveštaj objavljuje za period jul 2023 – jun 2024. Shodno tome, ovaj deo izveštaja upoređuje podatke o stanju netačnog informisanja na Kosovu za oba godišnja perioda.

Evaluativne kategorije informacionog poremećaja

Što se tiče kategorija informacionog poremećaja, podaci su gotovo isti između dva godišnja perioda, ali sa određenim razlikama između njih. Slično kao i u ovom godišnjem periodu, u prethodnom periodu prva je bila kategorija "klikbejt" (25,3%), a kategorija "dezinformacija" (25%) je zabeležila razliku za samo 0,3%.

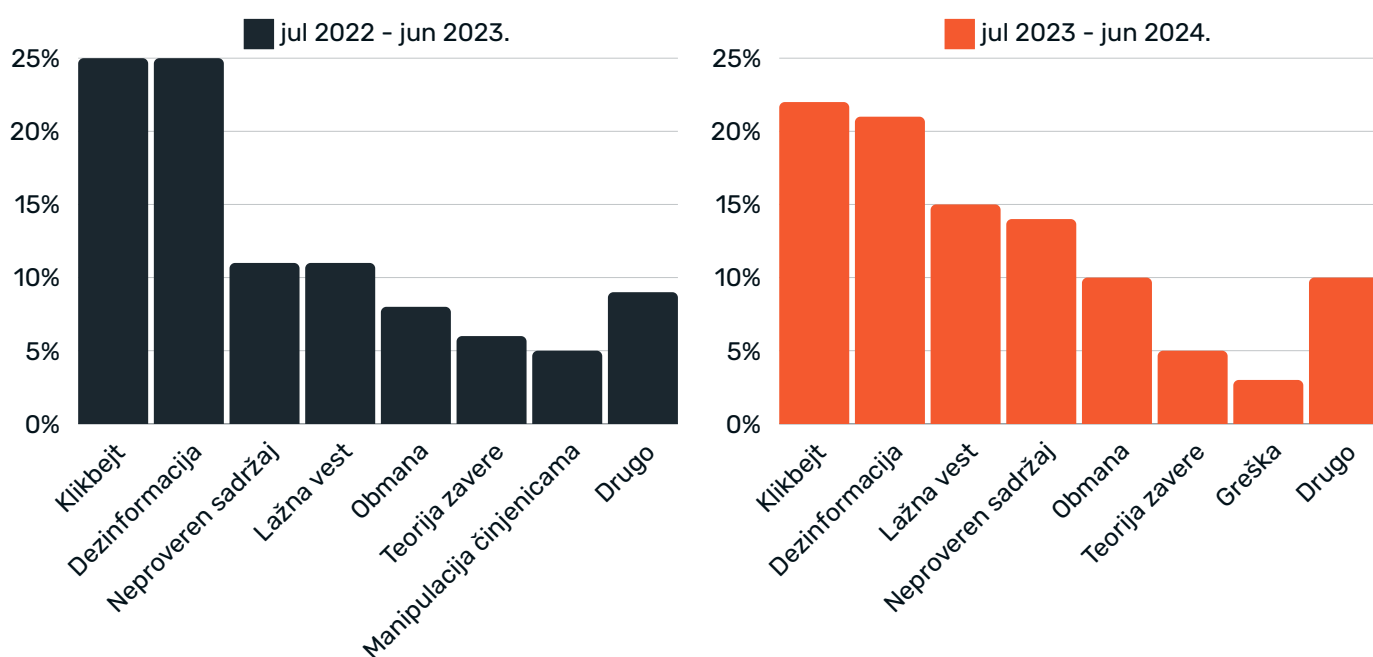
Suštinska razlika između ove dve kategorije ocenjivanja tokom dva godišnja perioda leži u činjenici da je procenat objava u netačnog informisanja „klikbejt“ i „dezinformacija“ u prethodnom periodu bio veći u odnosu na period obuhvaćen ovim izveštajem. U ovom periodu se

primećuje da postoji blagi pad objava netačnog informisanja u obe ove kategorije kao rezultat većeg broja netačnog sadržaja u drugim evaluativnim kategorijama, kao što su „lažne vesti“, „neprovereni sadržaji“, „obmana“ itd. Objava izdavača na albanskom jeziku na društvenim mrežama tokom ovog perioda nisu bile fokusirane samo na deljenje dezinformacija (14%), već i na lažne vesti (14%), neprovereni sadržaj (11%) te zatim netačne informacije koje su ocenjene kao obmana (10%). Budući da društvene mreže nisu merene u periodu jul 2022 – decembar 2022, u prethodnom periodu bilo manje objava netačnog sadržaja u ovim kategorijama. Izdavače na

[19] Prvi izveštaj o monitoringu informacionog poremećaja na Kosovu za šestomesečni period jul-decembar 2022. dostupan je ovde: <https://hibrid.info/crregullimi-informativ-ne-periudhen-e-dyte-te-vitit-2022/>. Drugi izveštaj o monitoringu informacionog poremećaja na Kosovu za šestomesečni period januar-jun 2023. godine dostupan je ovde: <https://hibrid.info/prapa-ekraneve-raport-vjetor-per-gjendjen-e-crregullimit-informativ/>.

društvenim mrežama počela je da prati platforma „hibrid.info“ od januara 2023. godine i kao rezultat toga u prethodnom godišnjem periodu bilo je manje objava u ovim kategorijama, posebno lažnih vesti, neproverenog sadržaja i obmana, kako se i može primetiti na podacima predstavljenim u slici ispod. Štaviše, primećuje se da izdavači na društvenim medijima objavljuju mnogo manje sadržaja netačnih informacija u kategoriji

„klikbejt“ u poređenju sa stvarnim medijima (više o tome, pogledajte Sliku 12. ovog izveštaja). Povećanje sadržaja netačnih informacija u ovim evaluativnim kategorijama informacionog poremećaja direktno je uticalo na to da kategorije „klikbejt“ i „dezinformacije“ imaju blagi pad u ovom periodu u odnosu na prethodni period.

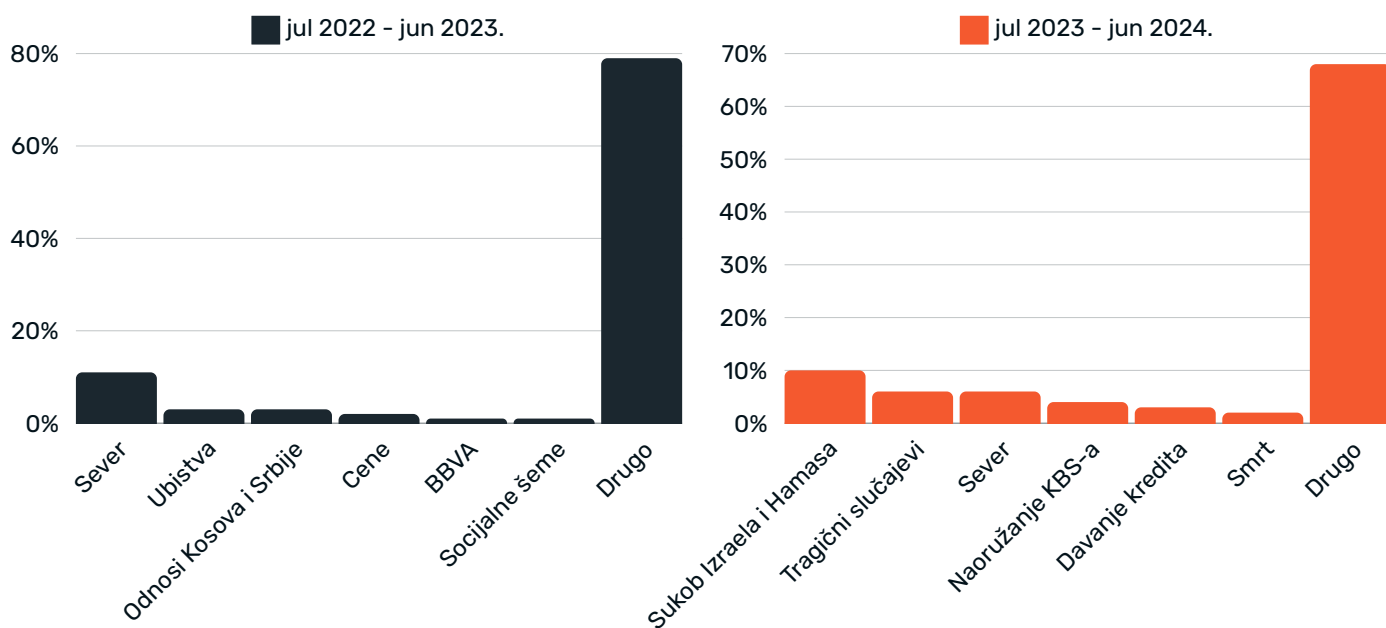

Slika 22.: Poređenje podataka o objavama netačnog informisanja prema evaluativnim kategorijama informacionog poremećaja između oba godišnja perioda (2022-2023 i 2023-2024)

Teme netačnog informisanja

Uočene su velike varijacije u temama netačnog informisanja koje koriste izdavači za kreiranje netačnog sadržaja. Tokom ovog godišnjeg perioda, kao rezultat brojnih objava, strani sukob između Izraela i Hamasa od strane izdavača na albanskom jeziku na društvenim mrežama, posebno na

Fejsbuku i TikToku, je bio glavna tema. Međutim, u prethodnom godišnjem periodu (2022-2023) događaji na severu Kosova bili su glavna tema netačnog informisanja, dok je Sever u periodu 2023-2024 bio na trećem mestu.

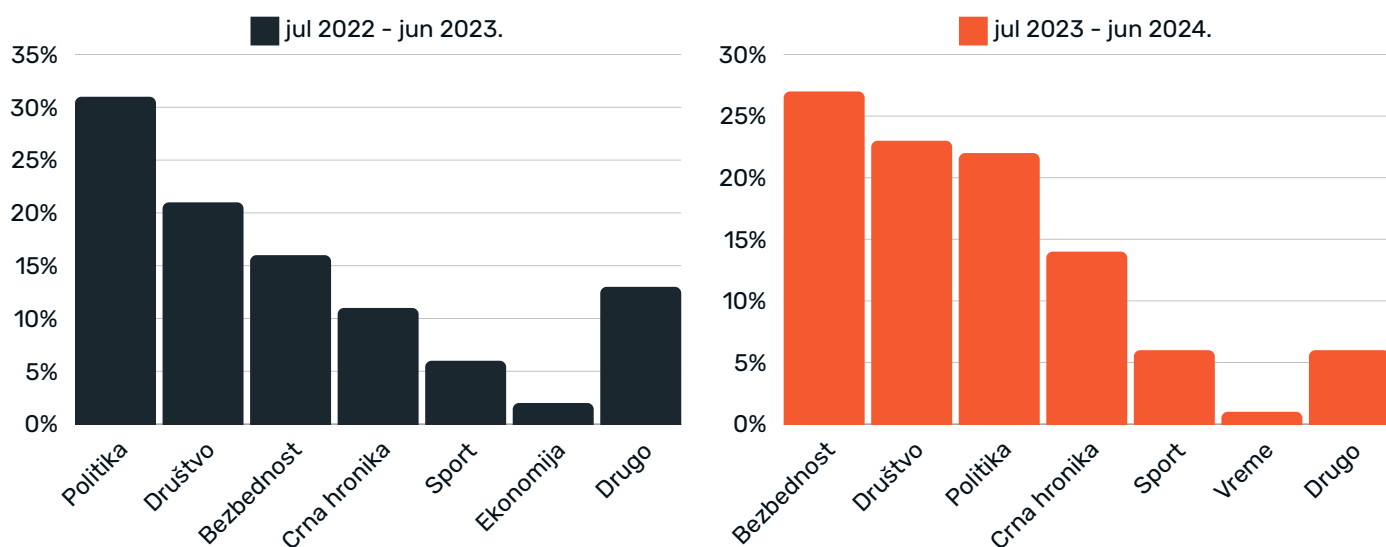

Slika 23.: Poređenje podataka o glavnim temama netačnog informisanja za oba godišnja perioda (2022-2023 i 2023-2024)

Oblasti netačnog informisanja

Značajne razlike se takođe primećuju u oblastima netačnog informisanja. Dok su u ovom periodu u oblasti bezbednosti preovladavali netačni sadržaji, u prethodnom periodu na prvom mestu je bila politička oblast, i kako se čini, ove oblasti su promenile mesta između dva godišnja perioda. To je zato što su u

prethodnom godišnjem periodu netačne informacije iz oblasti bezbednosti bile na trećem mestu, dok su u tekućem periodu na trećem mestu one političke. Oblast društvo je ostalo nepromenjeno u oba posmatrana perioda, na drugom mestu sa skoro istim procentom.

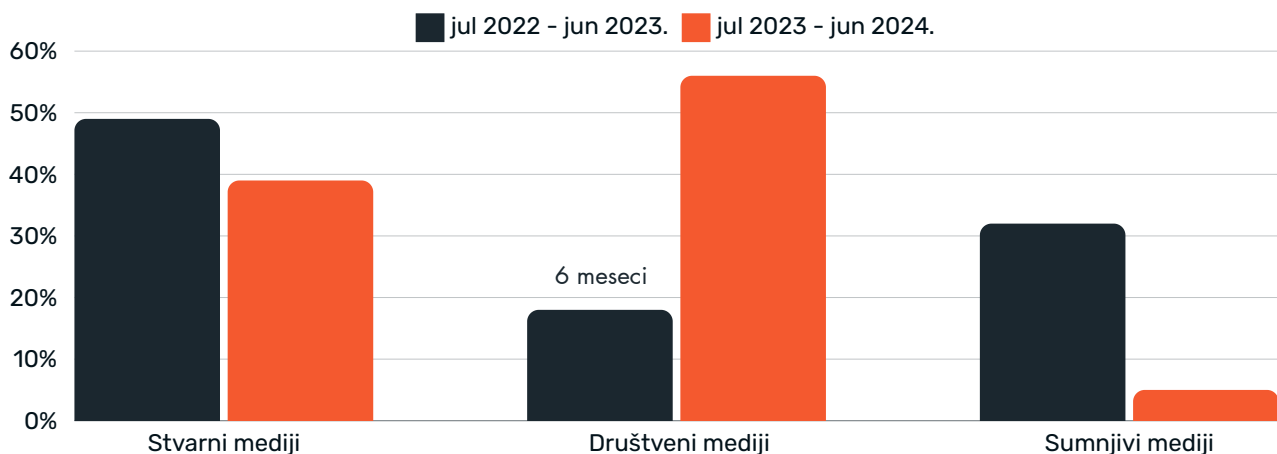

Slika 24.: Poređenje podataka o glavnim oblastima netačnog informisanja za oba godišnja perioda (2022-2023 i 2023-2024)

Vrste izdavača

Jedan od glavnih nalaza u praćenju sadržaja netačnog informisanja se odnosi na vrste izdavača koji su kreirali i delili netačne članke. Na osnovu uzorka sadržaja netačnog informisanja koji prati „hibrid.info“ za ovaj godišnji period, izdavači društvenih mreža objavili su najviše člana netačnog sadržaja. Ovo je prvi put da su više od polovine objava netačnih informacija kreirali i delili izdavači na društvenim medijima nego na stvarnim ili sumnjivim medijima. Nadalje, ovo je velika razlika u odnosu na period

prethodne godine kada su stvarni mediji objavljivali znatno više netačnih informacija u odnosu na društvene mreže. U ovom slučaju je, međutim, neophodno metodološko objašnjenje da je platforma „hibrid.info“ počela da prati izdavače na društvenim mrežama od januara 2023. godine, te stoga podaci iz prethodnog perioda za društvene mreže obuhvataju samo period januar-jun 2023. godine ali ne i prethodni period jul-decembar 2022.

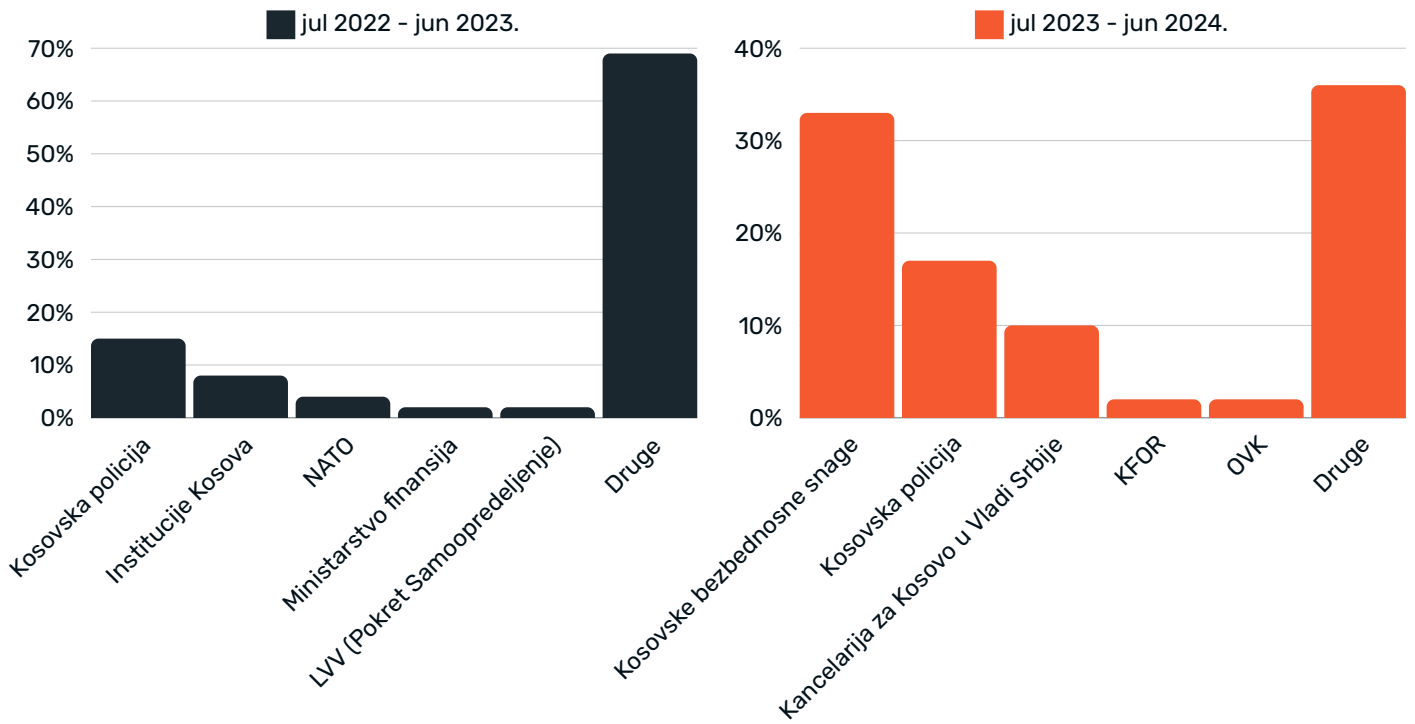

Slika 25.: Poređenje podataka o vrstama izdavača koji su delili članke netačnog informisanja između oba godišnja perioda (2022-2023 i 2023-2024)

Institucije o kojima se najviše govorilo

Slično kao i u prethodnom periodu, i tokom ovog godišnjeg perioda, institucije sektora bezbednosti na Kosovu su dominirale diskursom praćenih sadržaja netačnog informisanja. S tim u vezi, najviše se govori o Kosovskim bezbednosnim snagama, a zatim o

Kosovskoj policiji. Kosovska policija, u poređenju sa prethodnim periodom, je bila na prvom mestu, što se može videti na slici ispod.

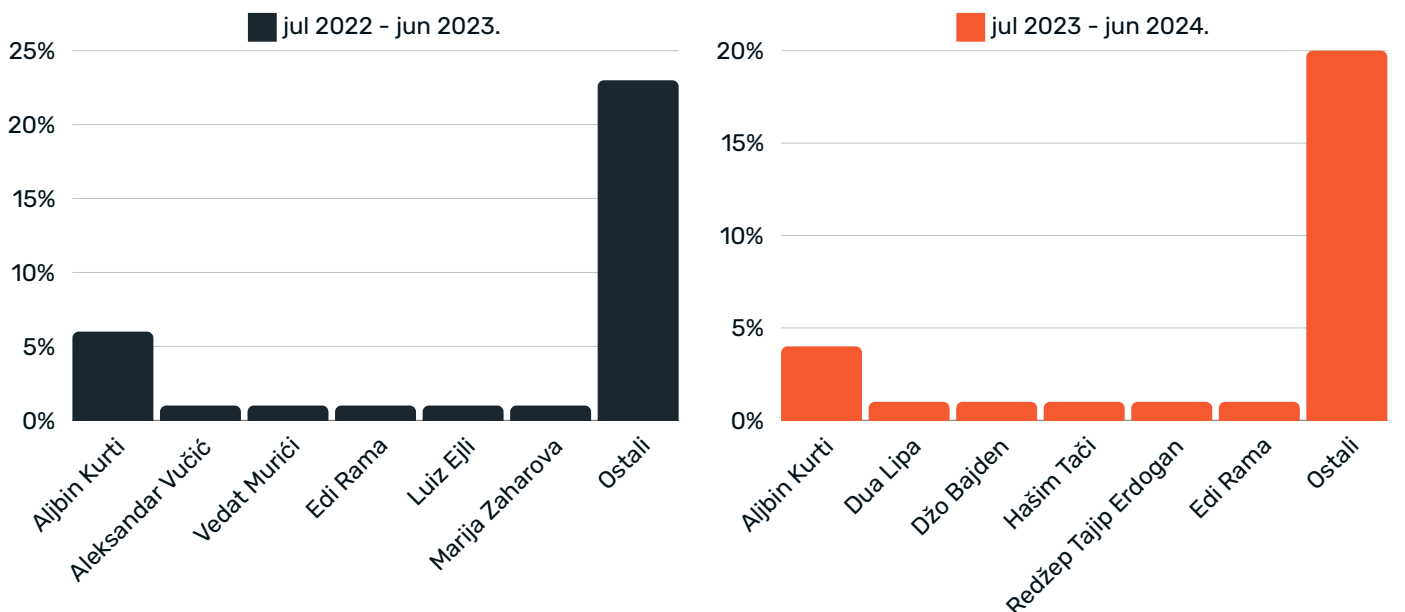

Slika 26.: Poređenje podataka za institucije o kojima se govorilo u sadržajima netačnog informisanja između oba godišnja perioda (2022-2023 i 2023-2024)

Ličnosti o kojima se najviše govorilo

Kada je reč o ličnostima o kojima se najviše govorilo tokom ovog godišnjeg perioda, premijer Kosova Aljbin Kurti nastavlja da dominira raznim sadržajima netačnog informisanja. O Kurtiju su, čak i u preliminarnom godišnjem periodu,

najviše govorili razni izdavači na albanskom jeziku i stvarni mediji na srpskom jeziku u svojim sadržajima netačnog informisanja o dešavanjima na Kosovu.

Slika 27.: Poređenje podataka o ličnostima o kojima se govorilo u sadržajima netačnog informisanja između oba godišnja perioda (2022-2023 i 2023-2024)

IV. PRAKSA (NETAČNOG) INFORMISANJA

Informacioni poremećaj na Kosovu se dešava uglavnom na društvenim medijima koji namerno ili nenamerno kreiraju i dele sadržaje netačnog informisanja. U određenom političkom kontekstu i kako bi takav sadržaj dopreo do što šire publike i čitaoca, društveni mediji neometano dele bilo kakvu informaciju vrtoglavom brzinom kakva do sada nije viđena.

Pojavljivanje društvenih medija, mogućnosti za deljenje informacija i njihovo masovno korišćenje od strane medija, izdavača i raznih korisnika, omogućilo je da sadržaji netačnog informisanja, pored tačnih odnosno istinitih vesti i potvrđenih informacija, što brže pristignu do čitalaca i korisnika društvenih medija. Ovo je podstaklo stvaranje mnogih onlajn medija na Kosovu za proizvodnju i deljenje različitih vesti, uključujući i one koje sadrže netačne informacije.

Prema prikupljenim podacima „hibrid.info“, onlajn mediji, osim što imaju onlajn prisustvo preko veb stranica, imaju i aktivno prisustvo na društvenim mrežama. Društveni medij sa najvećim uticajem na Kosovu je Fejsbuk, u kojem se široko dele objave medija i drugih onlajn operatera koji objavljuju sadržaje informacija netačnog karaktera, zatim nalozi na TikTok koriste za deljenje materijala netačnog sadržaja, dok se Twitter koristi znatno manje.

dukshëm më pak.

S obzirom da današnja tehnologija omogućava brzo i lako objavljivanje i deljenje informacija, korisnici a takođe i šira javnost postaju žrtve informacionog poremećaja. Sve to otežava praćenje, kontrolu i eventualno sankcionisanje medija i onlajn sajtova koji dele objave netačnog informisanja. Ovo je jedan od glavnih izazova identifikovanih u izveštajima međunarodnih organizacija, kritikujući nedostatke u važećem zakonodavstvu koje ne uređuju delatnost onlajn medija. Na Kosovu se novine od 2020. godine ne štampaju više, te se kosovska javnost uglavnom informiše na onlajn prostoru, uzimajući u obzir nivo prodora interneta na Kosovu, i televiziji kao tradicionalnom obliku informisanja. Istraživanja Agencije za statistiku Kosova, u oktobru 2022. godine, ukazuju na skoro apsolutni prodor interneta na Kosovu od 97,9%.

Ostaje izazov da se uredi digitalni prostor i da se pozabavimo nekim stranicama na društvenim mrežama i naložima koji objavljuju dezinformacije. Ova situacija je još komplikovanija zbog brzine kojom se informacije šire na internetu, te i same prirode društvenih medija koji omogućavaju brz i širok pristup javnosti. Korisnici društvenih medija često nemaju sredstva ili vremena da provere tačnost informacija koje vide, što doprinosi širenju dezinformacija.

V. UREĐENJE MEDIJA NA KOSOVU

Tokom ovog godišnjeg perioda, pitanje uređenja medija na Kosovu dominiralo je javnim diskursom na Kosovu od strane medijske zajednice, civilnog društva i političkih i institucionalnih predstavnika u zemlji. Mehanizam za regulisanje medija na Kosovu je Nezavisna komisija za medije (NKM) kao ustavna i zakonska institucija. KPM je nezavisno telo sa ovlašćenjima za regulisanje, upravljanje i nadzor frekvencijskog spektra prenosa, kao i sa važećim Zakonom o KPM (Zakon br. Mehanizam za uređenje medija na Kosovu je Nezavisna komisija za medije (NKM) kao ustavna i zakonska institucija. NKM je nezavisan organ koji je nadležan za regulisanje, menadžiranje i nadgledanje frekventnog spektra emitovanja, kao i u skladu sa važećim Zakonom o NKM[20] (Zakon br. 04/L-44 odobren 2012), reguliše prava, obaveze kao i odgovornosti fizičkih i pravnih lica koja pružaju audio i audio vizuelne medijske usluge[21], što podrazumeva radio stanice i televizije na Kosovu.

Međutim, onlajn mediji, do sada, nisu bili predmet zakonske regulative, ni važećim Zakonom o NKM, niti bilo kojim drugim zakonom na Kosovu.[22] Evropska unija je stalno zahtevala od kosovskih institucija da

promene važeći zakon o NKM-u, kako bi se u nadležnost NKM-a uključio i uređenje onlajn audiovizuelnih medija, u skladu sa Direktivom EU o audiovizuelnim medijskim uslugama.[23] U međuvremenu, Vlada Kosova je usvojila novi Nacrt zakona za NKM u decembru 2023. godine[24] i nakon razmatranja u Skupštini, usvojen je od strane poslanika Skupštine Kosova u prvom čitanju u martu 2024. godine,[25] i u drugom čitanju četiri meseca kasnije, u julu 2024. od strane Skupštine Kosova. [26] Sadržaj ovog nacrta zakona koji je izradila Vlada, pre, za vreme i nakon njegovog usvajanja, izazvao je veliku debatu u medijskoj zajednici, civilnom društvu i međunarodnim organizacijama i institucijama koje su davale primedbe i iznele prigovore vezano za pojedine delove nacrta zakona koji se odnose na oblast medijskog uređenja na Kosovu. Štaviše, u usvojenom nacrtu zakona tekstualno stoji da je "delimično u skladu sa Direktivom (EU) 2010/13/EU o audiovizuelnim medijskim uslugama i Direktivom (EU) 2018/1808" što implicira da nije u potpunosti usklađen sa relevantnom Direktivom EU.[27]

Savet Evrope je takođe kroz pravno mišljenje u maju 2024. godine iznelo

[20] [Zakon Br. 04/L-44 o nezavisnoj komisiji za medije.](#)

[21] Član 3. [Zakon Br. 04/L-44 o nezavisnoj komisiji za medije.](#)

[22] Avdiu, P., & Osmani, S. (2023). [Iza ekrana: Godišnji izveštaj o stanju informacijskog poremećaja](#), str. 44. Priština: ADS/hybrid.info.

[23] European Commission. (2023). [Kosovo 2023 Report](#), str. 97. Brussels: European Commission.

[24] Uka, A. (27. decembar 2023.). [Vlada usvaja nacrt zakona o Nezavisnoj komisiji za medije.](#) Kallxo.com

[25] Radio Slobodna Evropa. (07. mart 2024.). [Skupština usvaja u prvom čitanju Nacrt zakona o NKM-u.](#)

[26] Radio Slobodna Evropa. (11. juli 2024.). [Skupština usvojila kontroverzni nacrt zakona o medijima.](#)

[27] Član 1, Nacrt zakona o NKM.

ozbiljne primedbe i preporuke na sadržaj nacрта zakona.[28] Prema analizi Foruma za integritet informacija objavljenoj u junu 2024. godine, od 12 glavnih preporuka Saveta Evrope, samo 2 su uzete u obzir od strane relevantne parlamentarne komisije za medije, dok ostalih 10 preporuka uopšte nisu uopšte uvrštene.[29] To znači da ogromna većina preporuka Saveta Evrope ili njih 83% nije uzeta u obzir pre nego što je predlog zakona upućen na sednicu Skupštine na glasanje u drugom čitanju.[30] To su potvrdili i predstavnici Saveta Evrope, prema kojima predmetni nacrt zakona sadrži problematične odredbe za dezinformacije i štetne sadržaje, a preporuke Saveta Evrope nisu uvrštene u nacrt zakona.[31]

Poznavaoci medija, novinari i urednici medija kritikovali su da je davanje nadležnosti NKM-u da uredi onlajn medije novim nacrtom zakona rezultat nedostatka konkretne i ozbiljne posvećenosti Saveta pisanih medija Kosova (KMSHK), kao samostalnog regulatornog mehanizam onlajn medija na Kosovu. Prema njihovim rečima, medijska zajednica na Kosovu je reagovala na ova pitanja tek kada je Vlada Kosova preuzela inicijativu za izradu Nacrta zakona za NKM, koji onlajn medije stavlja u nadležnost NKM-a. [32] Kao rešenje, oni su predložili da se prate modeli zemalja EU za samo-uređenje onlajn medija koji se mogu približiti

kontekstu Kosova kako bi se izbeglo mešanje vlade ili politike u delokrug onlajn medija, uzimajući s obzirom da je NKM državna institucija i kao takva može biti izložena političkom uticaju.[33]

S druge strane, na praktičnom nivou rada medija na Kosovu, bilo televizije ili onlajn, ozbiljan izazov predstavlja njihova interakcija sa digitalnim aspektom u okviru brzog tehnološkog razvoja, posebno društvenih medija (Fejsbuk, TikTok, itd.). S tim u vezi, prilagođavanje tradicionalnih medija novim trendovima digitalnog prostora oscilira na jednoj strani između mogućnosti koje digitalni prostor nudi za finansijske koristi medija zasnovanih na klikovima i održavanja kvaliteta i profesionalnih standarda u stvaranju i deljenju vesti za istinito, profesionalno i nepristrasno informisanje.[34] Stručnjaci kosovskih medija ističu važnost izrade adekvatnih poslovnih planova od strane medija i kritikuju ih što ne planiraju kako da se prilagode potrebama digitalnog prostora, dok drugi sumnjivi izdavači to koriste za deljenje raznih vesti, posebno na društvenim mrežama kako bi povećali klikove i svoj profit bez obzira na kvalitet vesti koje dele. S obzirom na ovo, medijski stručnjaci su preporučili da mediji na Kosovu, koji imaju za cilj da održe profesionalizam, preispitaju način objavljivanja i prenošenja informacija na društvenim mrežama.[35]

[28] Council of Europe. (2024). Legal Opinion on the Draft Law on the Independent Media Commission of Kosovo. LEX/FoE (2024)6, 24 May 2024.

[29] Sbunker. (11. juni 2024.). Analiza izmena i dopuna nacrt zakona o Nezavisnoj komisiji za medije.

[30] Ibid.

[31] Redenica, M. (26. juni 2024.). Komesar SE za ljudska prava: Usvajanjem Nacrta zakona o NKM-u bila bi narušena sloboda medija. Koha.Net.

[32] Fokus grupa sa poznavacima medija i stručnjacima u organizaciji "hibrid.info". Priština, 6. jun 2024.

[33] Ibid.

[34] Ibid.

[35] Ibid.

Preporuke

Razmotriti nacrt zakona o Nezavisnoj komisiji za medije u skladu sa Direktivom o audiovizuelnim medijskim uslugama 2010/13/EU i Direktivom 2018/1808, uzimajući u obzir ključne preporuke Saveta Evrope.

Vladine institucije, posebno Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija, kao i relevantni mehanizmi, treba hitno da se angažuju na uključivanju predmeta medijske i digitalne pismenosti u osnovne i srednje škole na Kosovu, s obzirom na to da je informacioni poremećaj sada realnost koja neće uskoro nestati.

Potrebno je organizovati informativne kampanje koje bi uključivale regulatorna i samoregulatorna medijska tela, medijske kuće i civilno društvo, kako bi se javnost edukovala o razlikovanju istinitih vesti od sadržaja netačnog informisanja. Medijska pismenost će pomoći strankama i široj publici da shvate ulogu ovih mehanizama.

Platforme za proveru činjenica na Kosovu trebalo bi da intenziviraju svoje aktivnosti na identifikaciji netačnih informacija i lažnih sadržaja različitih medija i izdavača. Ovo je neophodno za podizanje svesti među čitaocima i onlajn korisnicima o rizicima od dezinformacija i lažnih vesti.

Preporučuje se razvoj profesionalnih kapaciteta medija na Kosovu uspostavljanjem obaveznih zahteva za intenzivnu i stalnu obuku novinara, sa fokusom na metode i tehnike za identifikaciju i otkrivanje netačnog informisanja, dezinformacija i lažnih vesti. Takođe, uređenje vlasništva nad medijima, transparentnost i finansiranje, je imperativ u ovom ili onom obliku.

Rečnik

KLIKBEJT

„Klikbajt“ su oni tekstovi čiji naslov nema osnova u sadržaju teksta koji sledi. Takvi tekstovi i članci imaju za cilj da privuku pažnju čitaoca ili čak potrošača (klik) senzacionalnim naslovom koji obećava sadržaj koji zapravo ne postoji.

GREŠKA

Ocena „Greška“ se daje medijskim izveštajima u kojima su urednici medija pogrešili objavljivanjem netačnih informacija ili emitovanjem neproverenih vesti iz drugog izvora, bez jasne namere da dezinformišu javnost.

OBMANA

Ocena „Obmana“ se daje onim informativnim sadržajima kojima se manipuliše u vizuelnom (deepfake, cheapfake), zvučnom (audio) ili tekstualnom aspektu sadržaja kako bi se obmanula publika. Obično se ovaj oblik prevare koristi za proizvodnju lažnog i izmanipulisanog sadržaja.

TEORI KONSPIRATIVE

Informacija koja širi lažan ili neproverljiv opis pojave, događaja ili osobe, predstavljajući ga kao deo ili rezultat tajnog plana („zavere“), ocenjuje se kao „teorija zavere“. Njihova karakteristika je da niz tvrdnji predstavljaju kao činjenice bez davanja bilo kakvog pouzdanog dokaza.

PSEUDONAUKA

Informacije koje pokušavaju da iznesu određena mišljenja, stavove, vrednosti ili nalaze dobijene nenaučnim metodom i predstave ih kao naučna otkrića ili činjenice se ocenjuje kao „pseudonauka“. Takvi izveštaji pogrešno predstavljaju ili manipulišu postojećim naučnim istraživanjima, ili se odnose na istraživanja koja su u suprotnosti sa naukom.

MANIPULACIJA ČINJENICAMA

Ocjenu kao "Manipulacija činjenicama" daju oni medijski izvještaji koji koriste činjenice za koje se zna da su tačne, ali ih tumače na iskrivljen način. Ovi izveštaji obično koriste netačne informacije za donošenje netačnih zaključaka ili tvrdnji, što dovodi potrošače medijskog sadržaja da obmanu.

DEZINFORMACIJE

Ocjenu kao "Dezinformacije" uzima taj medijski izvještaj koji sadrži "miks" netačnih izvora ili čak poluistinitog sadržaja. Takođe, ova procena će se baviti izveštajima koji imaju netačne atribute ili naslove koji ne odražavaju tekst u smislu tačnosti informacija.

SPIN

Ocena „Spin“ se daje medijskom izveštaju kojim autor pokušava da skrene pažnju javnosti sa nekog sadržaja ili drugih činjenica koje se u to vreme prenose u medijima. Karakteristično je da ovakvi izveštaji u m skreću pažnju, a što je nepovoljno za neke aktere, uglavnom političke.

LAŽNA VEST

Ocena „Lažna vest“ se daje onim medijskim izveštajima koji su u potpunosti proizvod medija koji sadrži izmišljene tvrdnje ili informacije. Dakle, lažne vesti se mogu definisati kao kreirane i distribuirane sa namerom da se dezinformiše javnost, da se tvrdnja koja je lažna predstavlja kao činjenica.

NEPROVEREN SADRŽAJ

Ocenu „Neprovereno“ dobijaju oni medijski izveštaji koji ne daju dovoljno informacija da potvrde tvrdnje iznete u izveštaju, a koje nisu mogle da potvrde iste zbog nedostatka ili neposjedovanja pouzdanih izvora.

SATIRA

Ocena „Satira“ obuhvata sadržaj koji koristi unapred zamišljene vesti koje koriste satiru da bi prikazale stvarnost. Ovo je i način izveštavanja koji nije problematičan, ako mediji uspeju da argumentuju da je reč o satiričnom sadržaju.

STVARNI MEDIJI

Stvarni mediji su oni čija je zemlja porekla poznata, koji su registrovani kao pravna lica, kao što su preduzeća ili nevladine organizacije, koji imaju podatke o i o svojoj delatnosti kao što su vlasništvo, menadžment, impresum, adresa, osoblje i drugo.

DRUŠTVENI MEDIJI

Društveni mediji uključuju naloge, profile, zabavne stranice, zvanične stranice na Fejsbuku, TikToku, Twitteru itd.

SUMNJIVI PORTALI

Sumnjivi portali su oni kod kojih podaci o vlasništvu, upravljanju, otisku, adresi, osoblju i drugi nedostaju ili ih imaju samo delimično.

PUBLIKACIJE NA ALBANSKOM JEZIKU

Publikacije na albanskom jeziku obuhvataju sadržaje koje objavljuju: i) pravi mediji, ii) razne stranice i profili u društvenim medijima i iii) upitni portali. na albanskom

PUBLIKACIJE NA SRPSKOM JEZIKU

Publikacije na srpskom jeziku obuhvataju sadržaje koje objavljuju pravi mediji na srpskom jeziku.

ISTINITOSTI IZJAVA

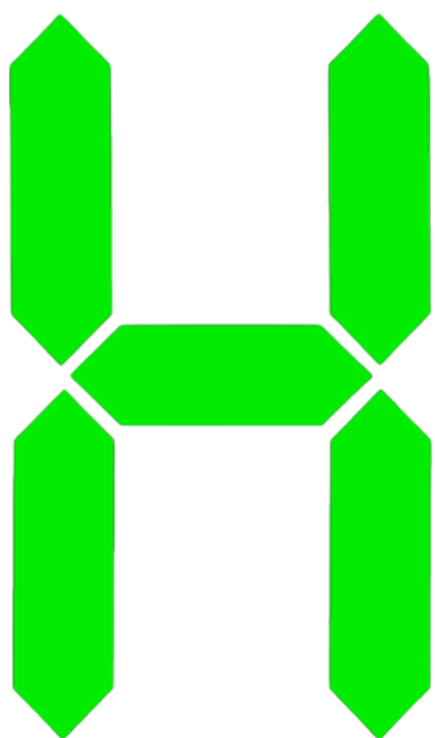
U kategoriji istinitosti ocenjuju se oni iskazi koji sadrže iskaze u vezi sa objektivnim činjenicama, čija se tačnost može utvrditi objektivnom proverom. Izjave koje se obrađuju u ovoj kategoriji dobijaju ocenu – lažna izjava, polutačna ili čak tačna izjava.

ODRŽIVOSTI IZJAVA

Ocena održivosti data je na osnovu poređenja aktuelnih i ranije javno iznetih stavova političkih aktera. Ukoliko se stavovi o nekom pitanju ne promene tokom javnog angažovanja posmatrane osobe, takve izjave se ocenjuju kao stabilne. A ako je došlo do značajne promene u stavovima, takve izjave se ocenjuju kao nestabilne.

ISPUNJAVANJE ILI DRŽANJE OBEĆANJA

Ispunjavanje ili držanje obećanja se uglavnom odnosi na predizborna, koja se prate na centralnom i lokalnom nivou tokom četvorogodišnjeg mandata. Ovo istraživanje se uglavnom radi u predizbornoj kampanji, gde se prate glavne političke ličnosti, tako da postoji provera činjenica u ovoj kategoriji – ispunjenje obećanja (ako se ono drži), delimično držanje obećanja i nadržanje obećanja (ako se ne drži).

HIBRID.INFO

